

GÜNÜMÜZDE FİKRİ - SINAİ MÜLKİYET HAKLARI

Prof. Dr. M. Tuba ONGUN

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi



Oturum Başkanı (Barış EKDİ - Rekabet Kurumu Uzman Yardımcısı)

- Hepinize iyi akşamlar diliyorum. Bir perşembe konferansında daha bir aradayız. Konferansımızın konusu, “Günümüzde Fikrî-Sınaî Mülkiyet Hakları.”

Konuşmacımız, Profesör Doktor Tuba Ongun, Gazi Üniversitesi İktisadî İdarî Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümünden.

Yine âdet olduğu üzere ben Sayın konuşmacımızın özgeçmişini size sunacağım burada.

Sayın Ongun 1947 yılında doğdu, orta öğretimini TED Ankara Kolejinde tamamladı, daha sonra 1963-1964 yılları arasında AFS bursuyla bir yıl süreyle Amerika Birleşik Devletlerinde öğrenim gördü. Üniversiteyi ODTÜ’de İktisadî İdarî Bilimler Fakültesinde okudu. Mezuniyet yılı 1970. Daha sonra Sayın Ongun Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasında 1972-1979 yılları arasında görev yaptı. Üniversiteye girişi, tekrar üniversiteye dönüşü araştırma görevlisi olarak 1980 yılında; Gazi Üniversitesine döndü. 1983 yılında aynı Üniversitenin İktisat Bölümünde yüksek lisansını, ardından 1986 yılında doktorasını tamamladıktan sonra 1989 yılında doçent oldu.

Sayın Ongun’un doktora tezi konusu, “Türkiye’nin Dış Ödemeler Dengesi Sorunları” idi.

1996 yılında Profesör unvanını alan Sayın Ongun’un yapıtları arasında şunlar vardır: “Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar”, 1985 yılında yayınlandı. 1985 yılında yine “Dış Ticaret Sözlüğü, GATT Uruguay Raundu, Yapısal Uyum Programları, Türkiye’de Liberalizasyonun Öyküsü, Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları Anlaşması” ve benzeri yayınları vardır.

Ben, Sayın konuşmacımıza söz vermeden önce tekrar sistemimizi anlatmak istiyorum.

Bir saat boyunca Sayın konuşmacımız sunumunu yapacak, ardından takriben 17.00-17.15 arasında bir çay molamız var, akabinde de sorulara geçeceğiz.

Ben şimdi teşekkür ediyorum bizi onurlandırdığı için Sayın konuşmacımıza ve sözü kendisine bırakıyorum. Buyurun.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Teşekkür ederim. Konumuz, “Fikrî-Sınaî Mülkiyet Hakları”, günümüzde çok önem kazanan bir konu. Dünya ticaretinde en tartışmalı konularından biri hâline geldi. Dünya Ticaretinin en önemli konusu hâline gelmesinde 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütünün yetki alanı içine girmesi büyük önem taşıyor. Bunun başlangıcı ise yine 1994 yılında imzalanan Ticaretle Bağlantılı “Fikrî Mülkiyet Hakları Anlaşması.” Bu anlaşma kısaca “Trips Anlaşması” ismini taşıyor.

Şimdi, ben konuşmamda şöyle bir plân izlemeye çalışacağım: Önce fikrî mülkiyet hakları, bundan ne anlamak gerekiyor, fikrî mülkiyete konu olan şeyler neler, bunların ayırt edici özellikleri neler, bunların üzerinde biraz durmak istiyorum. Daha sonra bu konunun dünya ticaretinin gündemine girmesi nasıl gerçekleşti, bunun üzerinde biraz duracağım.

Ve bu konu dünya ticareti gündemine girerken, yani GATT gündemine daha doğrusu girerken ne gibi tartışmalar oldu, bu tartışmalarda öne sürülen karşıt görüşler neleri savunuyordu? Bunun akabinde “Trips Anlaşmasının” önemli maddelerini, getirdiği yenilikleri özetlemeye çalışacağım ve bunun arkasından da bu anlaşmanın uygulanmasının olası sonuçları üzerinde duracağım. Olası sonuçları derken şunu belirtmek istiyorum başta: Ben, zaten konuya bir iktisatçı olarak ilgi duydum, yaklaştım, olası iktisadî sonuçları üzerinde yoğunlaşacağım. Tabii bu anlaşma 73 maddelik bir anlaşma, hukukî açıdan birçok yenilik de içeriyor. Ama, bu anlaşmanın uygulanmasının sonuçları uluslararası iktisadî ilişkilerde köklü değişiklikler getireceğe benziyor. Bu şimdiden söylenebilecek bir şey. Daha çok, dediğim gibi bu noktalar üzerinde yoğunlaşmak istiyorum.

Şimdi, fikrî mülkiyet hakları konusunda tek bir tanım yok. Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da farklılık gösteren tanımlar var. Bu tanımlardan biri bu kavramı, fikrî mülkiyet kavramını ticarî değere sahip enformasyon olarak tanımlıyor. Ama, kanımızca öyle bir tanımlama biraz eksik kalıyor. Bir başka

tanım, fikrî mülkiyeti karakterize eden şeyin, kamunun mülkiyet statüsü vermeyi arzuladığı fikir, icat ve yaratıcı ifadenin bir bileşkesi olduğunu vurguluyor. Kanımca bu daha yeterli bir tanım oluyor.

Fikrî mülkiyetin en önemli özelliği, başlı başına bizatihi bir maddî varlık olmamasında yatıyor. Fikrî mülkiyet, sınırsız sayıda maddî varlıkların, makinelerin, sanat ve edebiyat eserlerinin ya da malların kopyalarına dünyanın dört bir yanında aktarılabilir ya da içerilebilir.

Şimdi, fikrî mülkiyet tanımı bu şeklide yapıldığında farklı gruplandırmalar yapılabilir, fikrî mülkiyet konuları ile ilgili olarak. Bunların başında eser üzerindeki haklar geliyor. Bunlar bilim ve edebiyat eserleri, müzik eserleri, güzel sanat eserleri ve sinema eserlerini kapsıyor. Bir de buna komşu haklar olarak ifade edilen haklar var. Bunlar da fonogram, yani ses kaydı yapımcılarının ve radyo televizyon yayın kurullarının icraları, tespitleri ve yayınlarından oluşuyor. Bunun dışında fikrî mülkiyet haklarının günümüzde çok önemli bir parçasını sınaî haklar dediğimiz haklar meydana getiriyor. Bunlar, markalar, coğrafi işaretler, endüstriyel tasarımlar, patentler, entegre devrelerin topografyaları gibi unsurlardan meydana geliyor.

Şimdi, fikrî mülkiyet konusu tabii uzunca bir geçmişe sahip. Meselâ, bu fikrî mülkiyet hakları içinde yer alan sınaî hakların belki en önemlisini meydana getiren patentlerin kökeni 15 inci yüzyıla kadar iniyor. Sanayi Devriminden günümüze büyük önem taşıdığını görüyoruz patentlerin.

Patentler, konusu daha çok bir icat ve buluşla sınırlı tutulan, devletçe onaylanmış bildiğiniz resmî belgeler. Sahibine ürünü üzerinde belli bir süre ile sınırlı olmak kaydıyla tasarruf hakkı tanıyor ve bir tür kişisel mülk sayılıyor. Dolayısıyla, satılabilir, ipotek edilebilir ya da miras olarak bırakılabilir. Patent sahibi icat ya da buluşunun başkalarının imalini, ticarî amaçlarla kullanımını ya da satışını engelleyebilir.

Şimdi, patentler için tanınan farklı süreler var, bu konuya daha sonra geleceğiz.

Telif haklarını, sanıyorum, zaten kısaca belirttim. Günümüzde telif hakları eser üzerindeki haklar ve komşu haklardan meydana geliyor, az önce söylediğim. Yalnız günümüzde bunlara bilgisayar programları dahil edildi. Bu önemli bir gelişme. Bu, GATT Uruguay Raunduyla gerçekleşti.

Telif haklarına ilişkin yasalar, eserlerin ifade biçimini koruyor; ticarî markalar bir ismin kullanım hakkına ilişkin sözcükler, harfler, sayılar ya da semboller aracılığıyla belli bir kaynaktan gelen mal ya da hizmetlerin ayırt edilebilmesini sağlıyor. Başlıca işlevleri, bir ürünün kökeni konusunda tüketiciye bilgi vererek ürünün kimliğinin korunmasını sağlamak. Coğrafi işaretler belli bir ürünün kalitesi, ünü ve özellikleriyle ilgili. Bu ürünün, bir ülkenin toprakları, bu ülkenin belli bir bölgesi veya yöresi kaynaklı olduğunu ortaya koymaya yarıyor.

Sınaî tasarımlar, imalat sanayinde belli bir malın üretilmesinde kullanılan modeller olarak tanımlanabilir. Günümüzde uluslararası rekabetin keskinleşmesi ve mal farklılaştırmasının artmasıyla birlikte bunlar da önem kazandı.

Entegre devreler, bir dizi bileşenden oluşan ve bir elektrik çevriminin işlevini gören tek bir yarı iletken yonga üzerinde bütünleşmiş çevrimler.

Şimdi, burada konuya devam ederken bir nokta üzerinde durmak istiyorum, bir kavram karışıklığı olmaması bakımından.

Anglosakson ülkelerinde ve Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü (WIPO) literatüründe bunların hepsi entelektüel mülkiyet hakları kavramıyla ifade ediliyor; hem fikrî mülkiyet hakları, yani telif hakları, hem komşu haklar, hem de sinaî haklar hepsine birden entelektüel mülkiyet hakları veya Türkçe karşılığıyla, bizim ifade ettiğimiz gibi fikrî mülkiyet hakları deniyor. Yalnız, Kıta Avrupasında fikrî haklarla sinaî haklar arasında geçmişten gelen bir ayırım geliyor literatürde. Yani, bunu bir kavram karışıklığı olmaması açısından söylüyorum. Yoksa, inceleyeceğimiz “Trips Anlaşmasının” başlığında sinaî mülkiyet hakları diye bir kavram yok. Fikrî mülkiyet hakları deniyor, bu hepsini kapsıyor; yani, hem telif hakları, hem komşu haklar, hem de sinaî haklar.

Şimdi bu yukarıdaki açıklamalardan ortaya çıkan bir nokta var; o da, fikrî mülkiyet haklarının bir kere zamanla sınırlandırılmış olduğu. Patentler örneğinde de değinilmiş olduğu gibi, bir icat ya da buluş sahibinin mülkiyet hakkını elde edebilmesi aynı zamanda şuna bağlı: İcadına ya da buluşuna ilişkin bilgileri eksiksiz olarak açıklamasına bağlı, bu da önemli bir nokta. Birçok ülkenin yasaları hak sahibinin söz konusu yeniliği işletmesini öngörüyor, yani üretime geçirmesini öngörüyor. 19 uncu yüzyıldan başlayarak patent yasalarına giren zorunlu lisanslamanın amacı, patent sahibini, icadının lisansını, söz konusu icadı imalata geçirecek olanlara satmaya zorlamak. Bu konu üzerinde daha sonra duracağız. Yani, patentlerin sosyal yararları bütün ülkeler tarafından yüzyıllardır

gözetilmiş bir husus. Yani, mutlaka üretime geçirilmesini istiyorlar icatların, buluşların. Kanunlar da bunu gözönüne alarak hazırlanıyor.

Şimdi, fikrî mülkiyet haklarının bir özelliği, bu alana ilişkin hukuksal düzenlemelerin ulusal olması ve büyük bir çeşitlilik göstermesi. Ama, bu tabii uluslararası ilişkilerde uyumsuzluklar yaratıyor ve fikrî mülkiyet haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerin düzenlenmesine ve zaman içinde bunların revizyonuna, gözden geçirilmesine yol açıyor. Bunların tarihi oldukça eskiye iniyor. Örneğin, sınaî mülkiyetin korunmasına ilişkin Paris Sözleşmesinin tarihi 1883. Edebî ve sanatsal eserlerin korunmasına ilişkin Bern Sözleşmesinin tarihi 1886. Fonogram üretici ve icracıları ile yayın kuruluşlarının korunmasına ilişkin Roma Sözleşmesinin tarihi 1961. Ve nihayet yeni bir şey olan entegre devrelere ilişkin Washington Anlaşmasının tarihi 1989.

Şimdi bunlar, dediğim gibi, farklı fikrî mülkiyet unsurlarının korunmasına ilişkin yasal uluslararası düzenlemeler, çok yanlı düzenlemeler.

Bir de 1967 yılında kurulan ve 1974 yılında Birleşmiş Milletlere bağlanan Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü var, daha önce de söylediğim WIPO dediğimiz örgüt. Bu yetiştirici hakları dışındaki bütün uluslararası sözleşmelerin fikrî mülkiyete ilişkin yönetiminden sorumlu bir uluslararası kuruluş.

Şimdi bu kısa tarihçeden sonra fikrî mülkiyet hakları konusunun iktisadî yaklaşım ışığında hangi açılardan ele alındığı, hangi açılardan tartışıldığı, biraz bunlar üzerinde durmak istiyorum.

Daha çok bu tartışmalar tarih boyunca patentler etrafında cereyan etti.

Şimdi, patentlerle sanayileşme arasındaki bağ üzerinde duran iktisatçılar var. Burada iki grup iktisatçı, iki okul üyesi iktisatçı var daha doğrusu. Bir grup diyor ki, “Patentler sınaî genişleme, yerli teknolojik yeteneklerin gelişmelerinin özendirilmesi, yabancı sermaye ve teknoloji akımının teşviki açısından çok yararlı bir araçtır”. Günümüzde bunu daha çok gelişmiş ülke iktisatçıları savunuyorlar. İkinci okul ise, bu görüşün geçmişte yaşanan sanayileşme süreçleri açısından geçerli olabileceğini, ancak patent sisteminin, içerdiği monopolcü ayrıcalıkların kötüye kullanılmasına ve rakip firmaların piyasaya girmesini engelleyerek ve patentin işletilmesi yolu yerine ithalata bağımlılığın sürmesine neden olarak, günümüzde gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmeyi engellediği ve dış ülkelere kaynak aktarımına ve aşırı fiyatlandırmaya- buna transfer fiyatlandırması yöntemleri de dahil- yol açtığını ileri sürüyorlar.

Şimdi, bilimsel ve teknolojik göstergenin bir gelişmesi olarak patentler, geçmişten bu yana büyük önem taşıyor. Çünkü, teknolojik değişim artık hem üretim artış hızı, hem ekonomik genişlemenin stratejik unsuru kabul ediliyor, hem de firmaların rekabet gücünün büyüklüğünü ve büyümesini belirleyen temel faktör sayılıyor. Buna göre firmalar ve ulusal ekonomilerin uzun dönem performansları teknolojik değişim hızından etkileniyor. Bu hız ise bir sanayinin Ar-Ge için yaptığı harcamalara ve yeni teknolojilerin yayılma hızına bağlı. Bu nedenle de fikrî mülkiyet hakları teknolojik yeniliklerin yaratılması ve yayılması üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu için günümüzde büyük önem kazanmış durumda. Dolayısıyla, patent istatistikleri, bilimsel ve teknolojik faaliyetlerle firma ve ülkelerin teknolojik düzeylerinin önemli bir göstergesi kabul ediliyor.

Şimdi, bunun dışında kaynak dağılımı teorisi çerçevesinde de yaklaşıyor konuya. Burada da, tarih boyunca üzerinde durulan nokta şu, bugün de böyle: Patent gibi belgelerle geçici monopolün yaratılması sonucunda uğranılan sosyal zararla, yeni bilgiye sahip olma yolunun açılmasından kaynaklanan yararlar arasındaki ilişki; bunu dengelemek. Bunu nasıl dengelemek gerektiği konusu üzerinde iktisatçıların önemli ölçüde durduğunu görüyoruz. “Optimal patent yaşı ne olmalıdır?” Meselâ, iktisatçıların cevaplamaya çalıştığı bir soru bu.

Refah iktisadı ve kaynak dağılımı teorisi çerçevesinde de patent analizine giriliyor.

Bilgi, bildiğimiz gibi, gayrimaddî ve tüketilemeyen bir mal özelliği taşıyor. Dolayısıyla, bilginin kamusal karakteri nedeniyle Ar-Ge faaliyetlerinin özel yararlarında meydana gelen azalışın, piyasa yetersizliği ve başarısızlığının bir nedenini oluşturduğu ve yanlış kaynak dağılımına yol açtığı ileri sürülüyor. Bu piyasa başarısızlığının düzeltilmesi için de iki yol öneriliyor. Bunlardan birincisi, fikrî mülkiyet haklarının sıkı bir koruma altına alınması ve yeni bilgilerin yaratıcılarına monopol ayrıcalıklarının tanınması. İkinci yol ise, yenilikçi çabayı caydırıcı piyasa başarısızlıklarına karşı devletin doğrudan ya da dolaylı olarak bilim ve teknolojiyle ilgilenmesi.

Şimdi, bu Ar-Ge yatırımlarıyla tabii fikrî mülkiyet hakları arasında önemli bir ilişki var, günümüzde büyük önem kazanan bir ilişki. Çünkü, Ar-Ge harcamaları artık şöyle kabul ediliyor: Yeni bilginin üretilmesinde ölçüğe göre artan getiri sağlayan çok önemli bir faktör. Çünkü, bilgi nihaî bir ürün değil, yeni bilgilerin üretimi açısından temel girdi özelliği taşıyor ve tüketilemez özelliği nedeniyle herhangi bir kısmının her faaliyet ölçüğünde tekrar tekrar kullanılabilmesi mümkün oluyor. Bu özellikler yayılma olanaklarıyla birlikte Ar-

Ge faaliyetlerine yönelik yatırımların kayda değer dışa taşma “Spill over” dediğimiz etkilere sahip olduğunu da açıklıyor. O yüzden teknolojik ilerlemenin öncüsü durumundaki firmalar günümüzde başlı başına Ar-Ge yatırımlarıyla, Ar-Ge faaliyetleriyle ilgileniyorlar. Bütün çok uluslu şirketler açısından bu geçerli.

Bunun dışında mülk edinme teorisi çerçevesinde firmanın varlıkları olarak bilgi ve teknoloji üzerinde duruluyor. Bu nispeten yeni bir yaklaşım. Yani, fikrî mülkiyet hakları konusunda bu yaklaşım nispeten yeni. Buna göre bilgi ve teknoloji, firmanın fizikî olmayan varlıklarını, mallarını meydana getiriyor ve çok uluslu şirketlerin faaliyetleriyle, bilgi temeline dayalı firmaya özgü varlıklar denen varlıklar arasında yüksek bir korelasyon ilişkisi var.

Günümüzde çok uluslu şirketlerin başlıca özelliklerinden biri, ana şirketten bağlı şirkete gerçekleşen hizmet ihracı. Bu hizmetlerin bir bölümü patentler, ticarî markalar gibi fikrî mülkiyet türlerini içeriyor. Dolayısıyla, fikrî mülkiyet hakları çok uluslu şirketler aracılığıyla gerçekleşen teknoloji transferinin önemli bir boyutunu meydana getiriyor ve çok uluslu şirketler ile yabancı doğrudan yatırımların analizinde, patentler gibi fikrî mülkiyet hakları araçlarıyla teknoloji transferi arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşıyor.

Şimdi, iktisatçıların yüzyıllardır bu konuya hangi açılardan yaklaşmaya çalıştığını ortaya koymaya çalıştım.

Şimdi, bu konu dünya ticaretinin, yani uluslararası ticaretin gündemine nasıl geldi, daha doğrusu GATT gündemine nasıl geldi ve burada ne gibi karşıt görüşler savunuldu, biraz onun üzerinde durmak istiyorum.

Şimdi hepimizin bildiği gibi, son GATT Raundu 1986’da başlayıp 1993 Aralığında sonuçlanan Uruguay Raundaydı. GATT Raundlarının en uzun ve aynı zamanda en çetin geçen raundaydı. Bu Raund daha başlamadan önce 1985 yılında ABD Başkanının Sınaî Rekabet Komisyonu, GATT’taki temsilcilerine şu tavsiyede bulunuyor: Gelecekte rekabet gücümüzün sürmesi açısından muazzam sonuçları olacak olan ve hızla büyüyen ileri teknoloji piyasalarında ABD’nin konumunu kaybetmesini önlemek için, teknolojiyi yaratmamız, uygulamamız ve korumamız gerekmektedir.” Yine ABD ticaret temsilcisi konuya verdikleri önemi şöyle ifade ediyor: “Trips’e ilişkin müzakereler en yüksek önceliklerimizden birine sahiptir. Bu müzakerelerde sağlanacak başarı, Raundun başarılı bir biçimde sonuçlanması açısından yaşamsaldır.”

Bütün bir GATT Uruguay Raundu sürecine baktığımızda zaten şunu görüyoruz, çok uzatmak istemiyorum: Bu fikrî mülkiyet haklarının, yeni kurulacak olan Dünya Ticaret Örgütünün yetki alanına girmesi, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere önde gelen teknoloji üreticisi gelişmiş ülkelerin olmazsa olmaz koşullarının başlarında geliyor.

Şimdi, bu neden böyleydi? Bunun nedenleri üzerinde kısaca da olsa durmak istiyorum.

Birinci olarak bir kere şöyle bir olguyla karşılaşıldı: 1970'lerin ortalarından itibaren bir yeni sanayileşen ülkeler olgusu ortaya çıktı ve uluslararası ticaret kalıplarında bir değişiklik meydana geldi. Yeni sanayileşen ülkeler önce emek yoğun basit sanayi malları ihracatçısı durumuna geldiler, sonra giderek sermaye yoğun ve nihayet bazıları teknoloji yoğun mallar ihraç edebilen ülkeler konumuna ulaştılar. Dolayısıyla, eski gelişmiş ülkeler uluslar arası piyasalarda keskinleşen bir rekabetle karşılaştılar ve bunun bir sonucu olarak fikrî mülkiyet, karşılaştırmalı üstünlüklerin yeni bir alanı olarak görülmeye başlandı.

Bir de tabii şöyle bir gelişme var: Özellikle 1970'lerde başlayan, 1980'lerde hızlanan mikro elektronik teknolojik devrim, bilgisayar yazılımlarının, biyoteknolojik yeniliklerin kopyalanmasını büyük ölçüde kolaylaştırdı ve özellikle Uzak Doğu'nun yeni sanayileşen ülkeleri bu işi giderek hızlanan bir biçimde gerçekleştirmeye başladılar. Bu konuya daha sonra tekrar geleceğiz.

Şimdi, 1986 yılında GATT Uruguay Raundu başladığında ABD, ihracatının yüzde 27'si fikrî mülkiyet unsurları içeriyordu. Hâlbuki, bu oran GATT kurulurken kuruluş müzakerelerinde 1944'te yüzde 10'un altındaydı, dolayısıyla önem kazanmıştı. Dediğim gibi, karşılaştırmalı üstünlüklerin yeni bir alanı durumuna gelmişti.

Şimdi, bu olguyu tabii çeşitli iktisadî teoriler açıklamaya yöneliyor. İşte, Vernon'nun Ürün Devreleri Teorisi var, çok bilinen bir teori. Bu teori şunu söylüyor: "Bir ürünün ürün devrelerinin ileri aşamalarında, bir malın üretiminde karşılaştırmalı üstünlük, o malın ilk üreticilerinden gelişmekte olan ülkelere zaman içinde kayar. Geçen 10-20 yıl içinde gerçekleşen olgu, bu açıdan yeni ve kayda değer bir gelişmenin göstergesidir. Karşılaştırmalı üstünlüklerini ve taklit yeteneklerini birleştiren yeni sanayileşen ülkeler, yeni ürünlerde eskiye göre daha hızlı bir biçimde dünya piyasalarına girmeye başlamışlardır.

Dinamik dış ticaret teorisi, yine bu konu üzerinde açıklama getiren bir teori. Geleneksel dış ticaret teorisinden farklı olarak, fikrî mülkiyet haklarının Kuzey-Güney ticareti açısından önemi üzerinde duruyor ve şu görüşleri savunuyor: “Bir teknik yenilik, öncü girişimci adı verilen girişimciye geçici bir monopol gücü sağlar. Bu monopol, rakiplerin taklidi sonucunda zamanla erozyona uğrar. Yeni ürünler ve üretim süreçleri sayesinde eski piyasalar tahrip olurken, yeni piyasalar ve yeni rekabetçi konumlar yaratılır.

Dinamik rekabet, ilerlemenin ve gerçekleşen ilerlemeyi izlemenin karşılıklı etkileşimine dayanır. Buna göre, bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlükleri çoğu defa dışsal belirlenmez. Rekabeti özendiren etkenler ve kurumsal çerçeve tarafından tayin edilen bir araştırma, öğrenme sürecinin sonucunda ortaya çıkar. Özetle, bu teoride dış ticaret öncelikle teknolojik gelişme tarafından belirlenen bir şey olarak kabul ediliyor.

Yine Posner’in 1961’de ortaya koyduğu teknolojik açık modeli var. Buna göre Kuzey-Güney ticareti büyük ölçüde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde teknolojik bilgiye ulaşabilme olanaklarına bağlıdır. Bu nedenle teknik yeniliklere öncülük eden ülkeler geçici bir monopole sahiptir. Bu, onların saf anlamda fiyat rekabetinden belli ölçülerde kaçınabilmelerini de mümkün kılar. Ancak, teknolojik önderliğe dayalı karşılaştırmalı üstünlüğü sınırlayan şey taklittir. Teknolojik üstünlük kaybedildikten sonra dış ticaret, bildiğimiz standart uluslararası iktisat kitaplarında okutulduğu gibi, faktör yoğunlukları gibi geleneksel etkenler tarafından açıklanır.

Şimdi, bu modelde uluslararası ticaretin yapısı “taklit gecikmesi” dediğimiz olaya bağlıdır. Bu gecikme ne kadar uzarsa, yeniliği ilk üretime geçiren icatçı firmalar, gelişmiş ülke firmaları, o kadar uzun bir süre monopolcü konumlarını sürdürürler ve normal üstü kârlar elde ederler. Bu sürenin kısılması bu firmalar açısından ikili bir dezavantaj yaratır. Birincisi, bir kere yaptıkları büyük Ar-Ge harcamalarını bunlar amorti edemezler. İkinci olarak da, çok kısa bir sürede, dediğim gibi, üstünlüğü dünya piyasalarındaki rakiplere kaptırırlar. Bu, dolayısıyla taklit gecikmesi süresinin kısılması, onların rekabet güçleri açısından çok ciddi bir tehdittir.

Şimdi, taklit gecikmesi bir de uyum dediğimiz sürecin boyutlarını çiziyor.

Şimdi, uyum dediğimiz sürecin iki boyutu var; birisi uyum süresi, diğeri uyum maliyetleri. Bunların ilki şu, yani uyumdan anlaşılması gereken şu: Dünya çapında kaynak dağılımının yeniden düzenlenmesi. Yani, karşılaştırılmalı

üstünlük başka bir ülkeye kaptırıldığı zaman kaynak dağılımı ne olacaktır kaptıran ülkede? Değişmek zorunda kalacaktır. Yani, şimdi diyelim ki, tekstil ve giyimde karşılaştırmalı üstünlüğü başka ülkelere kaptıran gelişmiş ülkeler ne yapmak zorunda kalacaktır? Kaynaklarını bu alanlardan çekip başka alanlarda yoğunlaştırmak durumunda kalacaklardır. Şimdi bu o kadar kolay bir şey değildir. Çünkü, işsizlik gibi bir kere çok yüksek bir sosyal maliyeti vardır bunun. Bunun yanında tek sosyal maliyet işsizlik değildir tabii, iş gücünün yeni çalışma alanları için eğitimi, kaydırılması, başka sosyal maliyetleri de beraberinde getirir. Dolayısıyla, bu sürecin uzun tutulması önem taşımaktadır.

Şimdi, Krugman'ın da bu konuda katkıları var analize. Gelişmiş ülkelerin yeni teknolojiyi denetleyebilmesi ve uluslararası ticaretin oligopolcü karakterinden kaynaklanan ücret farklılıkları üzerinde duruyor Krugman da. Diyor ki, “Bu faktörler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ücretleri belirler, Kuzeydeki ücret, yeni teknoloji monopolünden doğan rantı da kapsar. Ancak, Güneye teknoloji transferi ve teknolojinin artan ya da sabit bir hızla taklidi Kuzeyin bu rantı alma kapasitesini sınırlandırır. Dolayısıyla, monopolcü konumunu sürdürebilmek için gelişmiş ülkelerin, yani Kuzeyin yapabileceği iki şey vardır. Birincisi, yeniliği, teknolojik icatları hızlandırmak; ikincisi, korumaya başvurmak.”

Şimdi, bu ikinci noktada fikrî mülkiyet haklarının önemi ortaya çıkıyor.

Şimdi, 1980'lerde aslında, GATT Uruguay müzakereleri 1986'da söylediğim gibi başladı. 1980'lerin başlarında bu konuda sesler yükselmeye başlamıştı gelişmiş ülkelere. İşte, fikrî mülkiyet haklarının korunmadığı gerekçesiyle yaptırımlar uygulanmaya, baskılar yoğunlaştırılmaya başlandı. Meselâ, neler yapıldı? Bir iki örnek vereyim. Gelişmiş ülkelere sanayi malları ihracatından gümrük vergisi alınmamasını öngören genelleştirilmiş preferanslar sistemi uyarınca tanınan kolaylıklar, bu nedenle bazı ülkelere tanınmamaya başlandı. Örneğin, ABD'nin Hindistan için bazı sanayi mallarında bunları, preferansları kaldırması buna örnek. Yani, fikrî mülkiyet hakları konusunda koruma hükümlerine uymadığı gerekçesiyle alınan bir önlem.

Şimdi, bir tek bundan ibaret değil. Bazı iktisatçılar çok daha ilginç bazı noktalar üzerinde duruyor. Örneğin, Taylor diyor ki, “Gelişmiş ülke firmaları izinsiz teknoloji transferinin önüne geçebilmek için teknolojiyi maskeleyen tekniklerine başvurdular” diyor. Bilgisayar programlama tuzakları, kopyadan koruma plânları, önemli kodların enkripsiyonu kopya etmeyi zorlaştırmak için, çeşitli materyallerin kullanılması, hep ters mühendislikle kopyayı önlemeye yönelik önlemler.

Şimdi, ters mühendislikten anlaşılması gereken, bildiğimiz gibi şu: Bir şeyin diyelim, bir makineyi söküp, parçalara ayırıp ondan sonra nasıl çalıştığını anlamak, ondan sonra tekrar, yani söküp parçalara ayırdıktan sonra örneğin, tekrar bunları birleştirerek bunu çalıştırmak.

Şimdi, Trips Anlaşmasının ana özelliklerine gelmek istiyorum. Bu anlaşmanın aslında gerçek ismi oldukça uzun; Sahte Mallar Ticaretini de İçeren “Ticaretle Bağlantılı Fikrî Mülkiyet Hakları Anlaşması.” Ama, kimse bu uzun ismini hatırlamıyor bile; Trips Anlaşması olarak kabul edildi.

Şimdi bu, gerek kapsam, gerek yoğunluk açısından başta öngörülenin üzerinde olan, ötesinde olan bir anlaşma. Bu anlaşma, fikrî mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin mevcut çok taraflı uluslararası sözleşmelere dayanıyor, fikrî mülkiyet haklarının korunmasına yönelik mevcut sistemleri bütünleştiriyor ve üzerinde uluslararası mutabakata varılamayan alanlarda da onu tamamlıyor, yani böyle geniş bir işleve sahip. Anlaşma, kuruluş olarak GATT’ın yerini alması plânlanan Dünya Ticaret Örgütü’nün gelecekteki üyelerinin, daha önce sözünü ettiğim Bern, Paris ve Roma sözleşmeleriyle Washington Anlaşması hükümlerine uymalarını öngörüyor. Washington Anlaşması entegre devrelerle ilgili. Ayrıca, fikrî mülkiyet haklarını düzenleyen yasalar ulusal karakterde olduğundan ve bu yasalardan kaynaklanan farklılıklar tarife dışı engeller özelliği kazandığından, Trips bu farklılıkların giderilmesi ve uyumlaşmanın sağlanması çağrısını da yapıyor. Tabii, burada şunu belirtmek gerekir: Trips’in yaptığı uyumlaşma çağrısı yukarı doğru bir uyumlaşma çağrısı, yani standartları yükselterek, koruma sürelerini uzatarak bir uluslararası uyumlaşmanın sağlanması. Yani, bu konuda gevşek standartlara sahip olan ülkeleri aşağı yukarı en katı standartları uygulamaya yöneltmek.

Şimdi, bu anlaşma üyelerin birbirlerine uluslararası ticaretin iki temel kuralını uygulamalarını bir kere öngörüyor. Bunlardan birisi, bildiğiniz gibi, en çok kayırlan ülke, MFN kuralı, diğeri de ulusal muamele, millî muamele ilkesi.

Birinci ilkeye göre bir üye, bir başka üyeye tanıdığı bir ayrıcalığı diğer taraflara da tanımak zorunda.

Ulusal muamele ilkesi ise yerli ve yabancı ülke yurttaşları arasında ayırım yapılmamasını gerektiriyor. Yani, yerli fikrî mülkiyet sahiplerinin haklarıyla yabancı fikrî mülkiyet haklarının sahipleri arasında yasaların herhangi bir ayrıcalık yapmamasını öngörüyor.

Tabii, bu MFN kuralına getirilen istisnalar var, madde 4'le. Onlar üzerinde şimdi durmuyorum.

Şimdi, bu ulusal muamele ilkesi yerli ve yabancı fikrî mülkiyet hakları sahipleri arasında ayırım yapılmamasını öngörüyor dedim. Aslında bu nokta önemli. Yani, burada insan düşünüyor, "Peki, ayırım yapılıyor muydu geçmişte" diye. Bazı araştırmalar ayırım yapıldığını ortaya koyuyor. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Ticaret Yasasındaki, bölüm 337, yerli fikrî mülkiyet hakları sahiplerini, haklarının yabancı malların ihlali karşısında da daha etkin bir biçimde koruyor. Neden, nasıl oluyor bu? Hakkı bir yerli ürün veya yerli üretici tarafından ihlal edilen Amerikan fikrî mülkiyet hakkı sahibi, hakkını bölge mahkemesinde arıyor. Hakkı bir yabancı ürün veya yabancı üretici tarafından ihlal edilen ise Federal Bölge Mahkemesinde ya da Uluslararası Ticaret Komisyonunda arıyor.

Şimdi, bu iki mahkeme grubunun aldığı kararlar arasında ciddi bir farklılık var. 1975-1985 döneminde yerli firmalar, yine yerliler aleyhine açtıkları bölge mahkemelerindeki davaların yüzde 40-41'ini kazanırken, yabancılar aleyhine açılan davaların yüzde 65'ini kazanıyorlar; böyle ilginç bir farklılık var.

Şimdi, Trips kapsamına giren fikrî mülkiyet hakkı türlerini şöyle bir daha belirteyim: Telif hakları, ticarî markalar, coğrafi işaretler, sınaî tasarımlar, entegre devrelerin topoğrafileri veya tasarımları da diyebiliriz buna, açıklanmamış bilgilerin korunması - ticarî sırlar denen şey - ve sözleşmeye bağlı lisanslarda rekabete karşı uygulamaların denetimi. Anlaşmayla birlikte en önemli yeniliklerden birisi de şu: Bilgisayar programları da bilgi tabanlarıyla birlikte telif haklarının koruma güvencesi altına giriyor ve bunlara 50 yıllık bir koruma süresi tanınmıyor.

Ticarî markalarla ilgili hükümlere baktığımızda şunları görüyoruz: Burada Avrupa Topluluğunun 1988 tarihli direktifiyle oluşturduğu örneği izliyor Dünya Ticaret Örgütü. Markaların tescili yedi yıl için yapılıyor, ancak süresiz olarak yenilenebiliyor. Sınaî tasarımlar için tanınan koruma süresi en az 10 yıl. Entegre devrelerin tasarımları için tanınan koruma süresi ise yine 10 yıl.

Sınaî tasarım ve model sahipleri ürünlerinin üretim, satış ya da ithalatını engelleyebilecekler. Coğrafi endikasyonlara ilişkin olarak Trips, ürünün coğrafi kökeni konusunda tüketiciyi yanıltan ve haksız rekabete yol açan her bilginin kullanımını yasaklıyor.

Rekabete aykırı lisans sözleşmeleri var. İsterseniz bunu, yani biraz da kurumu ilgilendirdiği için, biraz da sizin de bu konuda bilgi sahibi olduğunuzu düşündüğüm için sona bırakayım.

Patentlerle ilgili hükümlerine biraz bakalım.

Anlaşma, yeni olma, yenilik yaratıcı çabayı içerme ve somut anlamda uygulanabilme koşullarına sahip her buluş ve icadı patentlenebilir kabul ediyor. Patentler, bitki ve hayvanların yaratılmasında gerek duyulan mikro organizmaları ve mikro biyolojik süreçleri de kapsamı içine alıyor. Biyolojik ve doğal süreçleri ise madde 27 dışarıda bırakıyor.

Patent sahiplerine getirilen tek yükümlülük, icat ya da buluşun içerdiği enformasyonun net ve eksiksiz bir biçimde açıklanması. Madde 29 bunu öngörüyor.

Bir patentin alınabilmesi için, patent konusunun, buluş sahibinin ülkesinde uygulamaya konmasının beklenmesinin gerekmediği de açıkça belirtiliyor. Bu da önemli bir husus. Patent konusu bir usul ise, anlaşma üçüncü kişilerin bu usulü kullanarak elde edilmiş ürünün ithalini de yasaklamasına izin veriyor, madde 28.

Zorunlu lisanslamaya ve patent sahibinin haklarının benzer nedenlerle ihlaline karşı da sıkı kayıtlamalar getiriliyor madde 31 ile. Zorunlu lisanslar veya hak sahibinin izni dışında bir ürünün devlet tarafından kullanılması detaylı koşullara bağlanıyor.

Şimdi, bu anlaşma bütün ülkeler için aynı süre içinde uyumu öngörmüyor. Geçiş dönemi konusunda farklı takvimler var. Gelişmekte olan ülkeler genel olarak beş, en az gelişmiş olan ülkeler 15 yıllık bir hazırlık döneminden yararlanabilecekler, ecza, kimya ve gıda katkıları sektörleri bu sürenin beş yıl için dışında tutuluyor. Burada bir noktayı belirteyim. Yani, bu süre 1 Ocak 2000'de doluyordu; anlaşmanın yürürlük tarihinden itibaren beş yıl. Pardon, yanlış ifade ettim. Gelişmekte olan ülkelere tanınan beş yıllık bir süre var. Bu süre zaten 1 Ocak 2000'de bitiyor. Ecza, kimya ve gıda katkılarıyla ilgili mallarda, ki mülkiyet haklarının kurallarına uyum için beş yıllık ek bir süre tanımıyordu. Türkiye bu süreden yararlanmayacağını bildirdi. Bilindiği gibi, Türkiye bu Uruguay Raunduna geliştirmekte olan ülkeler arasında katıldı. Türkiye'nin buna katılımının, yani bu sürenin uzatılmasını istemesinin uygun

olmayacağı görüşü de yaygın olarak ifade edildi. Ve geçtiğimiz yıl, dediğim gibi, Türkiye bu alanda uyum taahhüdünde bulundu.

Anlaşmazlıkların halli konusunda da önemli değişiklikler getiriyor. Dava usullerinde kanıtlama yükümlülüğü ihlalle suçlanan ülkeye düşüyor. Suçlama dayanaksızsa sanığın yerel masrafları, başvuruda bulunan tarafından ödenecek.

Uyuşmazlıkların halli mekanizması genel olarak Dünya Ticaret Örgütünün, uluslararası anlaşmazlıkların, uyuşmazlıkların halli mekanizmasıyla aynı. Yani, burada şu yapılıyor: Önce şikâyetçi tarafla şikâyet edilen tarafın aralarında müzakereler yolunda sorunu çözmeleri isteniyor. Buna danışma deniyor. Bu gerçekleşmezse şikâyetçi taraf GATT Konseyine başvuruyor, bir panel kurulmasını istiyor. Bu panel üç ya da beş üyeden meydana geliyor ve bu üyeler, buradaki panel üyeleri, ihtilafla, anlaşmazlık konusuyla ilgisi olmayan ülkelerin temsilcilerinden oluşuyor. Ve bu panel karar veriyor, yani bu “Trips Anlaşmasının, GATT kurallarının falan maddesine aykırıdır veya değildir”, karar bu. Daha sonra suçlanan ülke bu kararı temyiz edebiliyor. Dünya Ticaret Örgütünün temyiz organı var, burada temyiz edebiliyor. Ondan sonra temyiz organının aldığı karar ancak oybirliğiyle reddedilebiliyor, yani Dünya Ticaret Örgütü Konseyinde ancak oybirliğiyle reddedilebiliyor. Dolayısıyla, temyiz organının kararına kesinlik getirilmiş gibi. Bu da aslında Uruguay Raundu’nda, uyuşmazlıkların çözüm mekanizmasında gerçekleştirilen yeniliklerden biri. Yani, bu detaylara girmiyorum. Hem uyuşmazlıkların halli süreci hızlandırılıyor, yaptırım gücü artırılıyor, hem de dediğim gibi bunların kabulü kolaylaştırılıyor, kararların.

Geçici bir süre için, ki bu süre de bitti 2000 yılında, beş yıl için. Trips Konseyi adı verilen bir organın uyuşmazlıkların hallinde, işte ülke mevzuatlarının saydam olmamasından kaynaklanan sorunlar konusunda yetkili olması karara bağlanmıştı.

Şimdi doğrudan doğruya Dünya Ticaret Örgütü, uyuşmazlıkların halli mekanizmasına devrediliyor, bu konudaki karar yetkisi.

Burada bir şeyi daha belirtiyim, uyuşmazlıkların halli mekanizmasıyla ilgili.

Şikâyetçi ülke haklı bulunduğu takdirde, şikâyetçi olduğu ülkeye karşı misilleme uygulayabiliyor. Dünya Ticaret Örgütü buna izin veriyor. Bu misilleme mutlaka fikrî mülkiyet haklarıyla ilgili bir alanda olmak zorunda değil,

uluslararası ticaretin herhangi bir alanında olabiliyor; mal ticaretinde de olabilir, hizmet ticaretinde de olabilir.

Bu Trips Anlaşmasının kabulünden çok önce, dediğim gibi, aslında bu fikrî mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin baskılar artmıştı ve birçok ülke de buna uygun olarak kendi yasal düzenlemelerinde değişiklikler yapmışlardı. Nelerdi bu değişiklikler? Bilgisayar programlarının korunmasının telif haklarına dahil edilmesi buna örnekti. Özellikle, işte Güney Kore gibi, Singapur gibi, Tayvan, Hindistan, Endonezya gibi ülkeler bunları yapmışlardı. Türkiye de tabii bu alanda baskılarla karşılaşan ülkelerden biriydi. Bunun önemli nedenlerinden bir tanesi, Türkiye'deki fikrî mülkiyet haklarına ilişkin mevzuatın çok eskimiş olmasıydı tabii. Ve bu konuda da dolayısıyla ekonomide, ekonomik birimlerde bir duyarlılığın meydana gelmiş olmasıydı. Birçok şeyi de kapsamıyordu eski mevzuat. Yani, markalar mevzuatı hizmetleri kapsamıyordu, sınaî model ve tasarımlar, coğrafi işaretler, entegre devrelerin topografileri, bunları kapsamıyordu ve dolayısıyla telif haklarında da, diğer haklarda da yaygın ihlaller söz konusuydu.

Türkiye, bildiğiniz gibi, Patent Enstitüsünü kurdu ve tabii bu Avrupa Birliği'ne girmenin de gereklerinden biriydi; kendi yasalarında düzenlemeler yaptı. Patent haklarının korunması hakkında kanun hükmünde kararname, 27 Haziran 1995 tarihli, bunun en belirgin örneği. Ayrıca, daha sonra gerekirse vermeyi düşünüyorum, Türkiye'nin imzaladığı çeşitli uluslar arası sözleşmeler var. Bunlar 1995'le 1999 arasında yoğunlaşıyor. Meselâ, şu anda Türkiye'nin imzalaması beklenen bir sözleşme Washington Anlaşması, entegre devrelerin tasarımlarıyla, topoğrafyalarıyla ilgili anlaşma. Yani, bu da sürece girmiş durumda.

Anlaşmanın uygulanmasının olası sonuçları konusuna geçmek istiyorum.

Burada tabii ki, fikrî mülkiyet haklarına ilişkin korumanın daha katı kurallara bağlanması gerektiğini, Dünya Ticaret Örgütü disiplini içine alınması gerektiğini savunanların savunduğu çeşitli gerekçeler var; şunları söylüyorlar: “Bir görüş bu konudaki mevzuat uyumlaştırması ve korumanın Dünya Ticaret Örgütü disiplini altına alınması, korumayla ilgili kuralların iyice saydamlaştırılması, farklı anlaşmaları kapsar hâle gelmesi, koruma sürelerinin uzatılması, teknoloji ithal eden ülkelere yönelik yabancı sermaye yatırımlarını özendirir” şeklinde bir görüş var.

Bu konuda yapılan ampirik çalışmalar aslında fikrî mülkiyet haklarına tanınan koruma süreleriyle yabancı yatırımlar arasında yakın bir ilişki

bulduğunu göstermiyor. Bu konudaki çalışmalar farklı sonuçlar veriyor ama, böyle net bir ilişki hiçbir çalışmada görülüyor. Yalnız şunlar söylenebilir tabii: Güçlü patentler aslında, dış ticaret ve yabancı doğrudan yatırımlar birbirinin ikamesi olduğu ölçüde, dış ticaretin azalması sonucuna yol açabilir, böyle bir olasılık da var teorik olarak, değil mi? Yani, yabancı doğrudan yatırımlar mal ihracatının ikamesi ise, rakibi ise, birindeki bir artış diğesinde bir azalışa yol açabilir. Bu bir kere dikkate alınması gereken bir nokta.

Günümüzde uluslararası ticaret kalıplarına baktığımızda bile şunu söylemek mümkün: Bilgi temeline dayalı varlıkları içeren, bunları yoğun olarak içeren mallarda, yeni teknoloji ürünlerinde ticaretle yabancı doğrudan yatırımlar arasında diğere mallara göre daha güçlü bir tamamlayıcılık ilişkisi ortaya çıkıyor. Bu da gözönüne alınması gereken bir nokta.

Gelişmekte olan ülkelerde bilimsel çalışma ve Ar-Ge'nin özendirilmesi sonucunu doğuracağı savunuluyor. Tabii böyle bir eğilim ortaya çıkacak. Türkiye'ye de baktığımızda, aslında bunu görüyoruz, bu yönde bir olumlu eğilim var. Ama, burada gelişmekte olan ülkelerin önünde çok ciddi kısıtlar var tabii; finansal kısıtlar var, yetişmiş iş gücünden kaynaklanan kısıtlar var. Dolayısıyla, bunun çok büyük bir etki şeklinde kendisini ortaya koyacağını söyleyemiyoruz.

Buna karşılık şu söylenebiliyor: “Gelişmekte olan ülkelerin taklit yoluyla gelişmekte olan ülkeleri yakalama stratejisi, gelişmiş ülkelerde yeni buluşların gerçekleşmesi için yeterli teşviklerin varlığına bağlı. Bu nedenle, bu teşviklerin zayıfladığı yerde teknolojik atılımların gerçekleşmesi zorlaşıyor.” Bu görüşe karşılık fikrî mülkiyet haklarının katı önlemlerle korunmasının, teknoloji üreticisi gelişmiş ülkelerde özendirici etki yapacağı savı genel olarak kabul ediliyor ama, burada da tartışmalar var. Çünkü, açık ekonomiye ilişkin yeni içsel büyüme modelleri, yeni buluş ve icatların ana girdisinin nitelikli iş gücü olduğu görüşünden hareket ediyor. Dolayısıyla, bu teorilere göre gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan belli bir düzeyde taklit çabası, gelişmiş ülkelerin mal üreten ve gelişmekte olan ülkelerin rekabetiyle karşılaşan sektörlerinde kaynakların serbest bırakılmasını sağlayarak nitelikli iş gücüne ödenen ücretleri düşürüyor, düşürmesi gerekiyor, dolayısıyla Ar-Ge harcamalarının kârlılığını ve yenilikçi gelişmelerin hızını artırıyor.

Bir yararı Trips Anlaşmasının şu olarak ortaya çıkıyor: Açıklık, saydamlık ve istikrar, fikrî mülkiyet haklarıyla ilişkili sisteme bu anlaşmayla birlikte giriyor. Yani, belirsizlikler azalıyor, gelişigüzel misillemeler eskisi gibi

yapılamıyor, çünkü uluslararası kurallar, bunun meydana getirdiği bir disiplin var.

Bu anlaşmanın özellikle dezavantajlarını, daha çok gelişmekte olan ülkeler açısından dikkat çekenlerse şu noktalar üzerinde duruyor, onları da kısaca belirtmek istiyorum.

Diyorlar ki, birinci olarak, “Teknolojinin bir başka ortama her zaman mükemmel bir biçimde transferi mümkün değildir. Ortamdan kaynaklanan teknolojik transferinin zorlukları vardır, bir. İkincisi, teknoloji transferinde “enformasyon asimetrisi” dediğimiz şeyler vardır. Yani, bir taraf için son derece açık olan, net olan bilinen bazı şeyler, alıcı tarafından aynı derecede bilinmiyordur, genellikle de bilinmez. Dolayısıyla, teknoloji satıcısı, teknolojiyi satarken mümkün olduğu ölçüde parçalara ayırma eğilimindedir. Bu durum alıcı aleyhine ayrımcılık yaratmaktadır. Bu özellikler teknolojinin yayılmasında ciddi yavaşlamalara yol açmaktadır. Yani, dolayısıyla yabancı doğrudan yatırımlar veya lisans sözleşmeleri yoluyla teknoloji transferinin hızlanacağını düşünmek biraz iyimserce bir düşünce oluyor.

Tabii ödemeler dengesi üzerindeki etkileri var ithalatçı ülkelerin.

Gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesini üç olumsuz yönden etkileyebilecek bunlar. Birincisi şu tabii: Daha önce taklit ya da ters mühendislik yoluyla üretilen malların ithaline yol açacak. İkinci olarak, patentlenmiş malların daha yüksek fiyatlarla ihracından yabancı şirketlerin daha yüksek kârlar sağlamalarına yol açacak ve nihayet üçüncü olarak yabancı şirketlere ödenecek “royalty”lerin artması sonucunu verecek.

Bu Trips anlaşmasının etkilerinin 2015 yılından önce pek güçlü bir şekilde hissedilmesi beklenmiyor. Dediğim gibi, geçiş sürelerinin tanıdığı kolaylıklar var bu konuda. Etkiler sanayi yanında tarım sektöründe de görülecek. Biyoteknolojideki yeni gelişmeler ortaya çıktı tohum türlerinin uluslararası şirketlerce daha geniş ölçüde patentleneceğini yakın gelecekte gösteriyor. Bu durum gelecekte küçük çiftçilerin kendi tohumlarını yeniden kullanmak yerine her yıl yeniden tohum almaları anlamına gelebilir. Bu noktaya dikkat çekiliyor.

Bütün bunlara rağmen teknoloji ithalatçısı diyebileceğimiz ülkelerin yapabilecekleri şeyler olduğuna değiniliyor. “Patentlemeye ilişkin yasal düzenlemelerden rutin ve yeni buluşlar önemli ölçüde çıkartılabilir” deniyor, “telif haklarına ilişkin mevzuata genel bilimsel ilkeler dahil edilmeyebilir” deniyor, yani

bu aralarda yasal boşluklar olduğu söyleniyor. Ve tabii genel olarak uluslararası fikri mülkiyet hakları sisteminde yer alan çeşitli boşluklar var. Bunlardan yararlanılabilir ve teknoloji transferinin, “Eskiden geçerli olan yöntemlerle belli ölçülerde sürdürülmesi mümkün olabilir” deniyor.

Benim söylemek istediklerim bunlar ama, bir iki nokta üzerinde kalmışsa duramadığım, durmak istiyorum. Bu rekabetle ilgili şeye kısaca değinebilirim.

Bu fikri mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemenin lisans sözleşmelerinde kullanış şeklinin rekabet kurallarını olumsuz yönde etkilemesi beklenen bir gelişme. Örneğin, “Patent sahibinin yaptığı patent lisans sözleşmesinde diğer tarafın fiyat belirleme yetkisini sınırlandırıcı etkiler, sınırlandırıcı hükümler koyması, lisans konusu patent ile ilgili olarak lisans alanın geliştirdiği yeniliklerden doğan hakların kendisine devrini öngören zorlayıcı hükümler koyması, lisans konusu malların üretim veya satış miktarını sınırlandırmalara tabii tutması, rekabet bozucu etkiler yaratacaktır” deniyor.

Buna karşı üye devletlerin rekabeti etkileyici fikri-sınai haklar lisans sözleşmeleri karşısında etkileri belirtiliyor. Trips Anlaşması üye devletlere, lisans sözleşmesi karşısında rekabet düzenini korumak üzere iç hukuk düzenlemeleri yapmak ve bazı aykırılık hallerinde birbirleriyle danışmalarda bulunma yetkisini veriyor. Bunları muhtemelen sizler de biliyorsunuz, çok fazla tekrar etmek istiyorum.

Diğer üye devletlerle danışmalarda bulunma yetkisi var. “Trips Anlaşması’nın, üye devletlere getirdiği genel yükümlülükler, üye devletlerin gözetmesi gereken pozitif yükümlülükler ile kendilerinden beklenmeyen durumları içeren negatif yükümlülükler olmak üzere iki grupta incelenebilir” deniyor.

Pozitif yükümlülükler, Dünya Ticaret Örgütüne üye devletlerin her şeyden önce fikri-sınai hakların etkin biçimde korunmasını sağlayıcı usul hükümleri ve yaptırımlara yer vermesinden meydana geliyor. Yani, çözüm yollarının süratli olması, yaptırımların önleyici olması, usul ve yaptırımların ticareti engelleyici bir şekilde uygulanmaması, yine usul ve yaptırımların kötüye kullanımının önlenmesi, suistimalin önlenmesi, usulün pahalı ve karışık olmaması, yazılı ve gerekçeli olması, taraflara gecikmeden ulaştırılması gibi noktalar.

Trips Anlaşması, bu hakların etkin biçimde korunmasını sağlayıcı tedbirler alırken, nelerin üye devletlerden beklenmediğini açıkça belirtiyor. Meselâ, “Bir üye devletin rekabet düzeninin, diğer ülke üye devlet vatandaşı olan

veya orada ikamet eden fikrî-sınâî hak sahibinin yaptığı lisans sözleşmesiyle bozulduğu yönünde geçerli nedenler var ise, ilgili mevzuata uyumun sağlanması için, rekabet düzeni bozulan üye devlet diğerleri ile danışmalarda bulunma hakkına sahiptir. Danışma talebine muhatap olan üye devletin sorumluluğu, bu talebe gereken ilgiyi göstermek, karşı tarafa danışmalar konusunda fırsat tanımak ve konuyla ilgili gizli niteliği olmayan bilgiler ile diğer bilgilerin temini konusunda işbirliği yapmak zorundadır” diyor.

Evet, ondan sonra korumayı sağlayıcı usul ve yaptırımlar var. Bunlara, yani epey uzun, kısmen değindim delillerle ilgili. Süremi de doldurdum, bunlara girmek istemiyorum. Konuşmamı burada tamamlamak istiyorum.

SORU VE CEVAP BÖLÜMÜ

Oturum Başkanı - Şu an ikinci bölümde, hepimizin bildiği gibi, soru-cevap şeklinde devam edeceğiz. Fakat, soru soran arkadaşlardan benim isteğim, öncelikle isimlerini ve kurumlarını belirtmeleri olacak kayda geçmesi açısından. Şu aşamada soruları almaya başlamadan önce, ben yine tekrar Hocamıza bu rekabet hukukunun ve daha çok fikrî-sınâî mülkiyet haklarının temel olarak çatıştığı bir konuya iktisadî bir yaklaşım getirdiği için teşekkür ediyorum.

Umarım ki, daha sonra işin hukukî detayları, bizim aynı zamanda Türk fikrî-sınâî mülkiyet haklarına ilişkin mevzuatlarda yer alan hususlar da bir başka konferansta yine hukuk açısından detaylı olarak irdelenebilsin.

Ben, şu an soru sormak isteyen dinleyici varsa mikrofonu ona doğru yöneltmek üzere taleplerinizi bekliyorum. Teşekkürler. Buyurun lütfen.

Emrah ORKUN - Teşekkür ederim. Emrah Orkun, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğrenciyim. Aldığım notta, “Yaratıcılara monopol hakkının verilmesi” başlığı altında birkaç şey söylediniz. Bu genele Microsoft özelinde bilgilerinizi aktarırsanız sevineceğim. Teşekkürler.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Monopol hakkının verilmesi geçici bir monopol hakkı. Bütün fikrî mülkiyet unsurları açısından bu geçerli. Şimdi, dediğim gibi, telif haklarının kapsamına bilgisayar programlarının alınması ve bunlara 50 yıla kadar bir süre tanınması Trips Anlaşmasının getirdiği yeniliklerden biri. Bir diğeri de, entegre devrelerin topoğrafileri konusunda. 10 yıldır, sanıyorum, o konudaki koruma süresi, getirilen.

Mikro elektronikle ilgili getirilen yeni korumaya ilişkin hükümler bunlar bildiğim kadarıyla. Yani, daha detaylı bir...

Emrah ORKUN - Detaydan kastım, Microsoft’un son zamanlarda ortaya çıkan sorunlarıyla kaynaklı. Yani, Microsoft’ta böyle bir 50 yıllık süre verildi, o bitti mi, yoksa neden böyle bir şeye başvuruldu, böyle bir kanun varsa?

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Biraz açabilir misiniz bu Microsoft'la ilgili sorunu?

Emrah ORKUN - Şimdi, Microsoft'ta bir tekel davası açıldı. Sizin belirttiğiniz de, yaratıcılara monopol hakkının verilmesi öngörülüyordu.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Şu şeydeki. Anladım, evet. Şu Amerika'daki dava diyorsunuz?.. Şimdi, orada sorun şu benim anladığım kadarıyla: Orada rekabet kurallarıyla uyumsuz bir davranış var, yani rekabet kurallarının ihlali var. Yani bu, yaratıcıya, icatçıya, buluş sahibine geçici bir monopol hakkı tanıyor ama, işte söylediğim gibi rekabetle ilgili belli kurallar var. Bu çerçevede, bu ayrıcalık tanınmıyor.

Şimdi, dolayısıyla Amerikan yasalarında da, hepinizin iyi bildiği gibi, rekabeti düzenleyen çok kapsamlı maddeler var, rekabeti düzenleyen...

...fıkrî mülkiyet haklarının ortaya çıkışının temelindeki felsefede şu var: Sosyal faydayla yaratıcı çaba arasında bir denge kurmak. Yani, hem yeniliği, icadı, Ar-Ge'yi, bunları teşvik etmek, hem de monopol ayrıcalıklarının topluma zarar vermesini, yani sosyal ve ekonomik zararlar vermesini engellemek.

Şimdi, rekabetle ilgili düzenlemelerin de bir yerde amacı bu bildiğimiz gibi. Dolayısıyla, o rekabet kurallarına, Amerika'nın rekabet kurallarına aykırılıktan kaynaklanan bir şey. Yani, daha detaylı o konuda hangi noktalarda aykırı olduğu konusunda bilgi verebilecek arkadaş varsa memnun olurum aslında, bilmiyorum, o davayla ilgili olarak.

Oturum Başkanı - Hocam, kürsü sizin ama, naçizane olarak, iznini alarak bir şey söylersem sevinirim.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Tabii.

Oturum Başkanı - Yanılmıyorsam, en çok karıştırılan konu bu. Bizde de rekabet deyince Türk Ticaret Kanunu anlamında bir haksız rekabet söz konusu olabiliyor, hem markalar ve diğer fıkrî sınaî mülkiyet hakların korunmasına ilişkin şeylerde de iki farklı rekabet var. Bir, taklit etme, yani yapılan bir şeyi taklit etme anlamında ve bunu başkasının bir nevi yaptığı başarısını çalma ve bu yolla onunla rekabete kalkışma anlamında bir rekabet söz konusu. Bir de iktisadî olarak, rakiplerin piyasaya girmesini engelleme tarzında bir olay var.

Şimdi, anladığım kadarıyla, Amerika'daki Microsoft'u koruyan patent, daha doğrusu fikrî mülkiyet haklarına ilişkin kısım Windows'un alınıp aynıısının kopyalanıp başkası tarafından satılmasını engellemeye yönelik. Ama, bildiğim kadarıyla yine, eğer yanılmıyorsam, Microsoft'un yaptığı şey Windows'a ekleme. Örneğin, Internet Explorer'i sürdürdü, Netscape davayı açtı. Windows'un o temel aldığı ortamlarda kendisi haricinde başka bir şirketin yeni programlar geliştirmesini engellemeye yönelik bir uygulama. İşin rekabet hukuku yönünden ya da piyasaya giriş açısından belki de Amerikan rekabet otoritelerinin, yani daha doğrusu mahkemenin takıldığı yön bu olabilir diye düşünüyorum ben de. Fakat, tamamıyla Windows'ta yine ya da Microsoft'un diğer ürünleri ofis veya diğer programları yine kendi şartları altında fikrî sınaî mülkiyet alanını korumasını bulacaklardır, ona engel teşkil etmiyor diye düşünüyorum.

Başka soru var mı acaba? Yanılmıyorsam, çok soru yok ama, buyurun.

İsmail Hakkı KARAKELLE - Evvelâ, teşekkür ediyoruz güzel sunuş için. Oturum Başkanı arkadaşımızın da söylediği gibi, konuyu iktisat cephesiyle dinleme fırsatı bulduk. Yine dileğine de katılıyorum arkadaşım. Bir de belki işin hukuk cephesini de bir hukukçudan dinlemekte fayda var. Bir konuya daha burada dinlemekte fayda olduğu ortaya çıktı. Birkaç defadır Microsoft davasının üzerine sorular geliyor. Microsoft'la ilgili de belki tek başına bir Perşembe Konferansını konuyla ilgili yetkin bir kişiden dinlemekte, özel olarak o konuyu incelemiş birisinden dinlemekte fayda var.

Bir iktisatçı olarak öğrenmek istediğim, görüşünüzü almak istediğim nokta, siz de birkaç kez söylediniz, şimdi cevaben de söylediniz, fikrî mülkiyet hukuku geçici olarak bir monopol hakkı tanıyor, bunun da haklı sebepleri var. Aksi takdirde kimse yenilik yapmaz. Bir defa hakkaniyete dayalı tarafı var tabii. Masraf yapmış, emek harcamış, hele bazı sektörlerde, ilaç gibi sektörlerde örneğin bu 10-15-20 yılı buluyor, çok büyük yatırımları gerektiriyor. Bir defa bunun bir bedeli olarak, bunun bir karşılığı, emeğin ve harcanan paranın karşılığı olarak bir koruma o anlamda, tekel hakkı vererek, koruma vermek gerekiyor. Ben bir yenilik yaptığımda bunun korunmayacağını, ertesi gün herkes tarafından taklit edilebileceğini ve hukukun bunun üstüne yürümeyeceğini bilirim yapmam bunu; o bakımdan gerekli. Ama, öte yandan, rekabet hukuku tarafından baktığımızda da, bu koruma bir rekabet kısıtı yaratıyor. Ertesi gün bu herkese açılırsa da daha rekabetçi olur. Bu da açık.

Şimdi, dolayısıyla, bu süre ne kadar olacak, ne kadar süreli korunmalı bu, ne kadar sıkı korunmalı, ne kadar tavizsiz korunmalı? Bu rekabet kurallarıyla

fikrî mülkiyet hukuku arasındaki bir çatışma alanıdır, ülkeden ülkeye de değişen, ülkenin izlediği politikayla da değişen bir şey, çok öyle açık kuralları da yok bunun. Nereden biliyoruz biz bunu? Topluluktaki gelişimden biliyoruz. Mısır “case”iyle başlayıp, topluluktaki fikrî mülkiyet haklarıyla rekabet hukukunun çatışması süreci topluluğun izlediği politikaya bağlı olarak, zaman zaman rekabetten yana tutum alınmış, zaman zaman fikrî mülkiyet hukukundan yana tutum alınmış.

Ben de tam işte bu noktada sizin görüşlerinizi almak istiyorum.

Türkiye'nin iktisadî gelişmişlik seviyesi, bulunduğu nokta, dünyadaki yeri, patent ve buluş seviyesindeki yeri vs. hepsini dikkate aldığımızda başka faktörleri de, rekabet hukukunun yeniliği gibi hepsini dikkate aldığımızda Türkiye nasıl bir çizgi izlemeli? Bu süreyi uzun tutan, dolayısıyla, buluşçuların lehine bir çizgi mi izlemeli, yoksa daha rekabetçi bir çizgi mi izlemeli? Bu sorunun cevabı bizim için önemli, rekabet politikası bakımından. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Ben teşekkür ederim. Şimdi Türkiye açısından temel sorun, bir kere sanırım şöyle: Türkiye bu konuda çok hazırlıksız yakalandı, fikrî mülkiyet hakları konusunda yakalandığı kadar hazırlıksız hiçbir konuda yakalanmamıştı. Dolayısıyla, tabii hazırlıksızlığın bedelini ödeyecek. Ve bu bedel, işte geçtiğimiz yıl ilaç sektöründe çok ciddi sorunlara yol açtı. Bundan sonra da bu sorunlar artacak.

Şimdi, Türkiye'nin yapması gereken tabii şu: Bir kere konuşmanın sonunda da belirttiğim gibi, kendi yasal düzenlemelerinde Trips Anlaşmasındaki ve diğer uluslararası sözleşmelerdeki boşluklardan yararlanarak bu fikrî mülkiyet kapsamını sınırlandırması, biraz daraltmaya çalışması gerekiyor. Birinci olarak bir kere yapması gereken şey bu. Süre olarak daha uzun veya daha kısa bir korumayı kabul edebilmesi mümkün değil zaten. Yani, uluslararası anlaşmalar Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin de bu konudaki sayısı çok hızlı bir şekilde artmış durumda, ben burada saymadım; daha önce üç taneyken aşağı yukarı şu anda 10'un üzerinde. Bir önemli sözleşme henüz Türkiye'nin imza atmadığı, işte bu entegre devrelerin topoğrafileriyle ilgili Washington Sözleşmesi. O da tamamlanmak üzere. Dolayısıyla, süre olarak yapabileceği çok fazla bir şey yok.

Rekabetin Türkiye ekonomisi açısından sonuçlarının çok önemli olacağını ve olumlu olacağı görüşünü savunuyorum ben. Dolayısıyla Türkiye, rekabet hukukunu her alanda uygulamak zorunda, yani ona inanıyorum. Ama,

ONGUN

öbür taraftan da, dediğim gibi, kendi mevzuatında bu anlaşmaların boşluklarından yararlanarak da değişiklikler yapabilmesi gerekiyor. Bazı bilimsel çalışmaları, bazı küçük buluşları bunları kapsamının dışına çıkarabilmesi mümkün.

Bir üçüncü nokta da tabî, bu da Türkiye'nin hazırlıksız yakalanmasının bir sonucu burada. Türkiye, teknoloji geliştirmeye, hiç değilse araştırmaya ayıramıyorsa, geliştirmeye oradan başlayarak büyük fonlar ayırmak zorunda.

Şimdi, ben bu konuşma sırasında zaman olmadığı için pek değinemedim. En gelişmiş ülkeler bile hükümetler tarafından fonlanan büyük konsorsiyumlar aracılığıyla devasa yatırımlar yaptılar 1980'lerde, 1990'larda Ar-Ge alanına. Yani, bunlar dünyanın en ileri piyasa ekonomileri, büyük hükümet fonlarından faydalanarak konsorsiyumlar kurdular ve araştırma-geliştirme harcamaları yaptılar. Amerika'da Sematech, Avrupa'da Esprit, Japonya'da, şimdi ismini hatırlamıyorum, burada var, bunlar büyük projeler gerçekten.

Şimdi, Türkiye'nin de artık bu yola yönelmesi gerekiyor ve Türkiye'de özel sektörü bu alanda çalışmaya teşvik edecek özendiricileri ortaya koyması gerekiyor; yani, şu anda da var ama, TÜBİTAK vasıtasıyla getirilen yenilikler, bunların çok fazla yeterli olduğunu düşünmüyorum. Yani, bunların özendirilmesi lâzım.

Şimdi, kalite yarışması oluyor Türkiye'de, sekiz tane firma katılıyor; birisi birinci oluyor, öbürü bilmem ne oluyor. Yani, aşağı yukarı iki büyük holding dışında bu işlere önem veren kuruluş yok Türkiye'de, Ar-Ge'ye önem veren. Olayın bence üç yönünü de Türkiye dikkate almak zorunda diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Buyurun.

Cenk GÜLERGÜN - Cenk Gülergün, Rekabet Uzman Yardımcısı. Konuşmalarda beşerî ilaç bir örnek olarak verildi. Ben onu biraz daha açmak istiyorum.

Her hâlde fikrî sınâî mülkiyet haklarının korunmasının yerli ve yabancı firmalar arasındaki dengeleri nasıl etkileyebileceğiyle ilgili en çarpıcı örneklerden bir tanesi beşerî ilaç pazarında yaşanıyor ülkemizde. Ve bilebildiğim kadarıyla, patente ilişkin düzenlemenin ülkemizde yürürlüğe girmesinden sonra alınan yaklaşık 500 patentin yalnızca 3-4'ü yerli firmalara ait ve bu alanda piyasaya yeni ürün sokmak pazarda güçlü olabilmek için çok çok önemli. Bu noktada fikrî-

sınâî hakların korunmasının, yerli firmaların rekabet gücünü nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz? Yerli firmalar, araştırma-geliştirmenin önemli olduğu alanlarda yabancı büyüklere karşı nasıl bir strateji izlemeli? Az önce bu soruyu ülke ekonomisi ne yapmalı açısından yanıtlamıştınız, ben firmalar ne yapmalı diye soruyorum.

Son olarak, bu belki konuşmanızda geçmiş ve ben kaçırmış olabilirim.

Yeni bir ürünün, yeni bir üretim sürecinin keşfedilmesinin dışında var olan bir ürünün geliştirilmesi için patent alınabilir mi? Eğer yanıt evetse, bu yerli firmalar açısından bir çıkış noktası olabilir mi? Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Evet, ben teşekkür ederim. Şimdi, tabii yerli ilaç sanayi, ecza sanayi daha önce sentezini yaptığı ve kendi piyasaya sürdüğü ilaçların yapımı için lisans sözleşmeleri imzalamak zorunda; “royalty” ödemeleri önemli ölçüde artacak. Ve bunun sonucunda ben şöyle bir gelişme bekliyorum: Bir kısım firmalar tasfiye olacak kesinlikle, güçlü firmalar ise... Yani, “ne yapabilir” diye sordunuz, aslında “ne olacağı” daha açık orada. Güçlü firmalar ise stratejik birleşmeler yoluna gidecekler diye düşünüyorum ben, yabancı ilaç firmalarıyla. Yani, bu şirket evlilikleri biçimini de alabilir. Bu tür birleşmelerin artacağını düşünüyorum önümüzdeki yıllarda.

Son soruyu, pardon, en son alamadım. “Ürün geliştirmek için patent alınabilir mi” diyorsunuz?..

Cenk GÜLERGÜN - Evet.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Bildiğim kadarıyla alabilir, ürün geliştirmek için patent alınabilir. Yani, bu ürün geliştirebilecek teknolojiye sahipse ki, birçoğu da sahip değil, bu kesin, yani Türkiye’de, ama alabilir, bu yola gidebilir.

Senin söylemek istediğin bir şey mi vardı?

Gül EFEM - Gül Efem, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Önce ben de teşekkür ediyorum sevgili arkadaşşıma bu güzel sunuşu için. Bir kişisel kanaatini almak istiyorum bir konuda. Burada Ar-Ge çalışmalarının önemi, lisans anlaşmalarının önemi ve şirket evliliklerinin önemi vurgulandı. Acaba bunların rekabet ortamını bozuculuğu ve bu konudaki kişisel düşünceleriniz nelerdir? Yani, Türkiye’de kanun daha yeni, ortam yeni yaratılmaya uğraşılıyor. O konuda aydınlatırsanız çok sevinirim. Teşekkürler.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Ben teşekkür ederim. Bu konunun ciddi sorunlar yaratacağına inanıyorum, daha önce de belirtildi. Gerçekten Türkiye’de rekabet hukukunun uygulamasının daha başlarında.

Şimdi, iki yönlü bir olay var. Bir kere fikrî mülkiyet haklarının uluslararası fikrî mülkiyet haklarıyla ilgili düzenlemeleri, armonizasyonu, bu konudaki kuralların çok daha katı bir şekilde uygulanması birinci olarak bir kere, hep belirttiğimiz o, monopol ayrıcalıklarının güçlendirecek. Bu kaçınılmaz bir şey.

İkincisi de, demin belirttiğim gibi, bu durumda başka çıkış yolu bulamayan birçok şirket de stratejik birleşmeler yoluna gidecektir. Yani, şirket evlilikleri de belki bunun başlıca biçimi olacak Türkiye’de.

Şimdi, bu durumda gerçekten rekabet kurallarının ihlalini önlemek, tabii Türkiye’de zorlaşıyor. Zorlaşıyor ama, ben az önce o konudaki kişisel görüşümü de söyledim, Türkiye için yararlı olduğuna inanıyorum kesinlikle. Yani, Türkiye rekabet kurallarını uygulamak zorunda. Artı, bir de şöyle bir şey var: Bu Türkiye açısından uluslararası bir yükümlülük, yani Avrupa Birliği üyeliği olayı var.

Gül EFEM - Kendi kurallarının, piyasa içinde daha keskin uygulanması mı acaba bu ... engelleyen kuralların daha keskin ... uygulamamızda belirtilir mi?

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Şimdi, zaten bunları uygulamazsak bir daha rekabet hukukundan söz edebileceğimizi zannetmiyorum. Yani, yeni oluşturulan bir kurum, yeni oluşturulan bir hukukî düzenleme. Biz baştan bundan vazgeçersek bir daha da ben Türkiye’nin bu şeyi yakalayabileceğine inanmıyorum. Uygulamak zorundayız diye düşünüyorum, yani her halükârda uygulamak zorundayız.

GÜL EFEM - Toplumumuzda bu konularla ilgili olarak, biraz daha kurallar gevşetilmiş bulunuyor, özellikle hem rekabetin sınırlandırılması ve sınırlayıcı anlaşmalar açısından, hem hâkim durum açısından. Çok daha farklı varyasyonlar var artık çok ileri olduğu için, belirttiğiniz gibi. Yani, bizde hem çok ihtiyacımız var bu tür araştırmaya, geliştirmeye, lisans anlaşmalarına, piyasa ekonomisi açısından, hem de rekabet kurallarını oturtmak zorundayız daha rekabetçi bir yapıya ve bunun faydalarına sahip olmak için.

Böyle bir taraftan kurallar Avrupa'da gevşetilirken burada böyle çok keskin, çok sıkı kurallar uygulanması mı bu işe yarayacak, yani rekabetçi yapıyı yakalamamıza yarayacak, yoksa bir iktisatçı gözüyle bir optimum nokta bulunabilir mi?

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Şimdi, tabii optimum noktayı bulmak en iyisi. Yalnız, ben şunu merak ediyorum: Yani, Avrupa'da gevşetiliyor gerçekten de. Avrupa'da da yeni bir stratejik birleşmeler dönemi başladı. Çok büyük şirketler arası, çok büyük bankalar arası birleşmeler, hepimizin bildiği gibi gerçekleşiyor. Yani, adeta 1987-1992 arasındaki sürece benzer yeni bir süreci giriyor Avrupa.

Şimdi burada da şöyle bir hatırlatma yapmak istiyorum: O süreçte, yani Tek Avrupa Pazarının doğuş sürecinde, 1987-1993 döneminde Avrupa Birliğinin birçok rekabete aykırı uygulamaya göz yumduğunu şu veya bu şekilde biliyoruz, değil mi? Bilmiyorum, sen de her hâlde aynı kanıdasın. Ama, Tek Pazar kurulduktan sonra bu konudaki kuralları daha katı, daha ödünsüz uygulamaya başladılar, şimdi tekrar gevşetmeye başlıyorlar.

Şimdi burada, tabii şöyle bir durum var: Yani, bu Helsinki Zirvesinden sonra Türkiye'nin tam üye adaylığı açıklanmasından sonra artık Türkiye Avrupa Birliği'ni çok sıkı gözlemek zorunda, başka bir şey de kalmıyor bu anlamda, yani uyum. Eğer bu tam üyelik müzakerelerinin Türkiye bir an önce başlamasını ve tam üyeliğin bir an önce gerçekleşmesini istiyorsa bundan çok fazla da kopamaz, böyle bir olgu da var.

Bugün, meselâ, dinlediğim bir haberde, "Avrupa Birliğinin bundan sonraki genişlemesi, o ilk beş bekleyen üyeyi alması 2002 yılında gerçekleşecek" şeklinde bir açıklama vardı, televizyondan dinledim. Yani, fazla bir şey kalmamış. Biz beş yıl falan bekliyorduk o beş üyenin girmesi için, iki sene kalmış, onların. Ondan sonra sıra 5+1'e geliyor, yani Türkiye ve diğer beş üyeye geliyor.

Bir optimum noktayı bulmak zorunda. Bu noktayı da bulmaya çalışırken Avrupa Birliğinin durumunu, onun kurallarındaki gevşemeyi gözönüne almak, onu düşünüyorum.

Gül EFEM - Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Rica ederim.

İsmail Hakkı KARAKELLE - Sayın Başkanım, bu konuda ben de görüşlerimi söyleyebilir miyim? Bu saatte yeni bir tartışma açmak niyetinde değilim, bugünün konusu da değil ama. Ben, Toplulukta rekabet kurallarının uygulanmasında, doğrusu bir gevşemeye doğru yöneldiklerini düşünmüyorum. Yani, bunu bize düşündürten iki metin var. Bu iki metnin sonuçları, işte “White Paper” ve “Green Paper”, beyaz ve yeşil kitaplar.

Dediğim gibi, yani bu saatte bir tartışma açmak için değil ama, böyle bir gevşemeye gittiklerini değil, Maastricht Anlaşması döneminde başlayan, merkezden üye ülkelere yetki devri, yetki paylaşımı daha doğrusu. Brüksel yetkilerinin bir kısmını üye ülkelerle paylaşacak. Böyle bir süreç var. O yüzden bir kısım iş Brüksel’den gidiyor gibi gözüküyor. Bu, bize rekabet kurallarında bir gevşemeyi düşündürmemeli, belki dediğim gibi, başlı başına bir tartışmanın konusu. Hatta, Topluluk çok daha rijit rekabet kuralları uygulayan, ama öyle ayrıntılı ikincil mevzuatı olmayan Kuzey Amerika rekabeti hukukuna doğru yaklaşıyor.

Hem Gül Hanımın sorusu, hem benim sorum da vardı; fikrî mülkiyet haklarına yönelik mi, onu koruyucu bir tercih mi, rekabet kurallarını mı daha sıkı uygulayıcı bir tercih mi? Ben de kişisel görüşümü söylemek zorunda hissediyorum kendimi. Aynen sizin gibi düşünüyorum, rekabet kurallarını uygulamakta rijit davranmalıyız. Niye? Çünkü, öbür alanda zaten büyük bir hürriyet vardı. Yani, asıl olan rekabet kurallarını uygulamak, yeni olan bu. Yıllarca süren öbürüydü ve bunu uygulamalıyız. Öbürü de bir hukuk dalı, ayrı bir kuralları var; zaman zaman karşı karşıya gelecekler ve yüksek mahkemenin kararlarıyla yol alıp gidecek. Ama, bizim bakımımızdan rijit uygulamalıyız rekabet kurallarını diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Gerideyiz çünkü.

- Evet. Biz rekabet kuralları bakımından ana prensipleri benimsemişizdir. Bunlar netice itibarıyla, ikincil düzenlemeler bahsinde sayılabilecek şeylerdir. Teknoloji transferleri, Ar-Ge’ye yönelik türk rekabet otoritesince yapılacak düzenlemeler; biz o alanlarda kendi ülkemizin ihtiyacı ve koşullarının gerektirdiğini yapmak durumundayız. Tercih, kuşkusuz Kurulumuzun olacak, ama ben kişisel olarak böyle düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı - Cevap verecekseniz...

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Yok, hayır.

Oturum Başkanı - Ben, tabii gözlemleyebildiğim kadarıyla sıraya koydum en azından. Fevzi Bey, Sayın misafirimiz ve Murat Bey'e sonra da söz vermek istiyorum, el kaldırma sırasına göre.

Fevzi ÖZKAN - Fevzi Özkan, Rekabet Kurumu. Ben öncelikle Hocamın sunuşu için teşekkür ediyorum, güzel sunuşu için.

Şimdi, sorum olarak da, Cenk arkadaşımızın sorusuna ilâve olarak; sanıyorum, Cenk arkadaşımız şunu demek istedi sorusunda: “Patentle korunmakta olan bir mal üzerinde herhangi bir değişiklik yapılabilir mi ve bu ayrıca patent konusu olabilir mi?” Benim sorudan anladığım her hâlde buydu. Bunu tekrar cevaplıyorsanız sevineceğim.

Bir de ikinci soru olarak da, sunuşunuzda ülkemizin Trips’le ilgili uyumu 1 Ocak 2000 itibariyle kabul ettiğini belirttiğiniz. Benim basından izlediğim tartışmalardan öğrendiğim kadarıyla, sanki Türkiye’de bazı kesimler Türkiye’nin bu tarih itibariye değil de gelişmekte olan ülkelere sağlanan birtakım avantajlardan, her hâlde onlar, şu anda tabii ayrıntısını bilemiyorum, sizden açıklamanızı istiyorum. Sanki daha geç bir dönemde, daha uzun bir sürede onların bu Trips Anlaşmasına uyum sağlayabileceklerine ilişkin düzenlemeler var galiba. Bu nedenle de, basında önemli tartışmalar oldu.

Acaba, Türkiye’nin erken uyum sağlamış olması nedeniyle birtakım avantajları mı kaçırdı, böyle bir durum mu var? Bunu açıklarsanız sevinirim. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Ben teşekkür ederim. Buyurun.

- Son bir parantez açabilir miyim başlamak açısından.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Tabii.

- Örneğin, Bayern Firmasının Aspirin’i var Gillette ve Selpak’ta olduğu gibi. Aspirin de o alandaki adıyla anılan, adını o kategoriye veren bir ürün. Aspirin türü birçok ürün satılıyor piyasada. Patent almış ürün üzerindeki şu şekilde düşünelim: Ambalajına yapılmış önemli bir değişiklik değil, örneğin Aspirin’in bir yan etkisi mideye dokunması. Bu önemli yan etkisini ortadan kaldıran ve buna ilâveten de C vitamini katkısı getiren bir değişiklik, bir gelişme patent alabilir mi şeklinde düşünüyorum.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Evet, teşekkür ederim. Ben ikinci sorudan başlayım. Şimdi, bu uzatma belli sektörlere ilişkindi. Yani, Türkiye isteseydi ecza, kimya ve gıda katkıları alanında bu Trips Anlaşmasının öngördüğü hükümlere uyumu sağlamak için bir beş yıl daha bekleyebilirdi. Şimdi bu beş yılın başlangıç tarihi de 5 Ocak 2000'di, yani bu tarihten itibaren beş yıl isteyebilirdi. Bunu istemedi, Trips Anlaşmasına uymayı kabul etti, geçen sene kabul etti 1999 yılında.

Burada, söylediğim gibi, çeşitli faktörlerin rolü oldu. Yani, Türkiye'nin bir kere, dediğim gibi, bir şeyi var, yani bu fikrî mülkiyet hakları ihlalleri konusunda bir sabıkası var.

İkincisi, şöyle bir durum var: Avrupa Birliğine üyelik nedeniyle de, tabii bu gibi uyumların daha kısa sürede gerçekleşmesi isteniyor, yani Avrupa Birliği ile ilişkileri, mevzuatı uyumlaştırma politikasının bu da bir parçası.

Ve Türkiye'ye, uluslararası kuruluşlar tarafından şu söylendi: “Yani, Türkiye aslında bunu uzatmak durumunda olan bir ülke değil, Türkiye Trips anlaşmasına uyumu sağlayabilir. Bunun Türkiye'ye çok yüksek, alt-üst edici bir maliyeti olmaz” şeklinde görüşler. Ben de o tartışmaları basından izledim geçen sene, özellikle ilaç sektörüyle ilgili tartışmalar. Yani, bu bir siyasî tercih olarak ortaya çıktı. Başka ne gibi faktörlerin bundan etkisi olduğunu bilmiyorum.

Şimdi, normal olarak Trips Anlaşmasında Türkiye'nin uyum sağlaması için gereken süre ise 2000 yılında doldu. Yani, bütün gelişmekte olan ülkelere tanınan beş yıllık süre 1 Ocak 2000 yılında doldu. Yani, bu iki konu ayrı, sadece bu sektörlerle ilgili olarak Türkiye'nin süre istemesi söz konusu olabilirdi, olmadı.

Bu sizin ve arkadaşınızın sorusuna gelince. Şimdi, tabii benim bu konuda anlaşma maddeleri falan önümde de, gerçekten onlara başvurarak doğru bir yoruma varmam biraz zaman alır. Yani, belki varırız ama, bu kadar zamanınızı da almak istemiyorum bu konuda. Bana mümkün değil gibi geliyor. Bilmiyorum, hukukçu arkadaşlarımız ne düşünüyor bu konuda. Yani, “Patenti alınmış olan, patentlenmiş olan bir mal üzerinde bazı değişiklikler yaparak, sizin söylediğiniz gibi, yeni bir senteze vararak bunu piyasaya sürme hakkı var mı yok mu yerli bir firmanın?”

- Bana olumlu bir katkısı olacaksa ve Ar-Ge çalışmalarının sonunda gerçekten yenilik arz ediyorsa bence ona da patent alınabilmelidir. Çünkü, o ürünü...

Prof. Dr. Tuba ONGUN - “Alınması gerekir” diyorsunuz, tamam.

- O ürünü farklı bir yapıya kavuşturup yeni bir ürün gibi piyasaya sunuyorsunuz. Aspirin’in yan etkilerini ortadan kaldıracak, ona C vitamini katkısı sağlayacak bir madde oluyor o. Artık sizin ilk patentini aldığınız Aspirin’den farklı nitelikte o. Onun için, ayrıca sadece o bölüm içinde alınmalıdır. Çünkü, eskisiyle ilgili değil, yine aynı şirket bunu talep eder, yine onu mutlaka kaydettirmelidir diye düşünüyorum ben.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Yani, ben de onu söylemek istedim. Patent almadan böyle bir değişikliği, yeni bir sentezi yapıp bunu pazarlaması mümkün değil diye düşündüm, onu ifade etmek istedim.

- Ama, şunu eklemek isterim: Ben yasal metinleri incelemiş değilim. Bir hukukçu olarak kişisel görüşüm sadece, yasal metinleri inceleyip oradan çıkardığım bir sonuç değil. Bildiğim kadarıyla, düzenlemeler içinde böyle olmalı diye düşünüyorum, o kadar.

Oturum Başkanı - Beyefendiye, ön sıra.

Yavuz BAŞARIR - Yavuz Başarır, market danışmanlık. Ben sadece ilaç sektörü değil, yakından bildiğiniz gibi, başta tekstilciler olmak üzer pek çok sektörümüzde başı sık sık ağrıyor bu konularla.

Hatırlarsanız, geçen sene beş tekstilcimizdi galiba, Fransa’da taklit desen yüzünden geçici bir tutuklamaya bile maruz kaldılar.

Şimdi, tabii bu konu özellikle ihracata yönelik ağırlıklı sektörlerimizde, tekstil gibi, bizim daha çok başımızı ağrıtabilecek gibi gözüküyor. Çünkü, bu durumda taklit ürünü belki yurt içinde alıştığımız o taklit ürünü, ama yurt dışına da pazarlamaya kalktığımız zaman çok fazla sıkıntıyla karşı karşıya kalıyoruz. Bu durumda da tabii hem Topluluk mevzuatı içerisinde, gerçi bizim mevzuatımız içerisinde de aynı şey söz konusu; işte para cezaları, ticaretten men, hürriyeti kısıtlayıcı cezalar mevcut.

Ben kısaca şunu öğrenmek istiyorum; özellikle tekstilciler arasında bu konuda şöyle bir görüş var, buna şahit oldum çünkü; “Efendim, bu para cezalarının ağırlığı karşısında hapis yatmaya bile razıyım” deyip kurtulmayı düşünenler de söz konusu.

Bizim kendi mevzuatımız içerisinde bu müeyyideler, Avrupa Birliği mevzuatı içinde şu anda yeterli uyum sağlanmış vaziyette mi, yoksa yakın gelecekte müeyyideler açısından yeni düzenlemeler yapılması gerekir mi?

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Teşekkür ederim. Şimdi, bu sizin söylediğiniz fikrî mülkiyet ihlalleri daha çok ticarî markalarla ilgili anladığım kadarıyla, değil mi?

Yavuz BAŞARIR - Desen tasarım hakkında.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Şimdi, tabii bu, ismini saymadım, yani üç ana sözleşme dışında; Paris, Bern ve Roma sözleşmeleri dışında son yıllarda kabul edilen sayısı 10 civarında sözleşme var. Bunlar içinde ticarî markalarla ilgili de sözleşmeler var. Diğer konularla ilgili de birçok sözleşmeler var, yani şu anda isimlerine girmek niyetinde değilim, hepsi şeyde.

Yani, entegre devrelerin topoğrafilerini düzenleyen anlaşma dışındaki bütün uluslararası anlaşmalara Türkiye taraf olmuş durumda.

Şimdi bunlara Avrupa Birliği üyesi ülkelerin hepsi de taraf zaten. Dolayısıyla, uyum için gerekli bazı ek düzenlemeler gerekebilir. Ama, bunlar gerçekten ayrıntı düzeyindedir diye düşünüyorum, yani önemli değildir, ayrıntı düzeyindedir. Esas olarak, yani onların da taraf olduğu birçok düzenlemeye Türkiye imza atmıştır. İşte Budapeşte düzenlemesi, Madrid, Lizbon düzenlemesi, Nice düzenlemesi falan bunların bir kısmı ticarî markalarla ilgili. O bakımdan, işte 1995 yılında çıkan, tabii Patent Yasası Avrupa Birliği'ne uyum açısından çok önemli bir adımdı. Onun dışında önemli bir düzenlemenin gerekli olduğuna inanmıyorum. Çünkü, dediğim gibi, uluslararası sözleşmelerle Türkiye bağlanmış durumda kendini. Bunların da çoğu 1996'yla 1999 yılları arasında imzalandı. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı - Murat Bey'de idi soru sırası.

Murat ÖZEYRANOĞLU - Murat Özeyranoğlu, Rekabet Kurumu. Hocam, fikrî mülkiyet haklarının, özellikle patentin belli süreler dahilinde verildiğini söylemişsiniz. Acaba bu süreler tayin edilirken hangi kriterler gözönünde bulunduruluyor. Bu birincisi.

İkincisi ise fikrî mülkiyet haklarının doğasında rekabet kurallarıyla çelişkisi gözönüne alındığında bir makûl süre tayin edilebilir mi veyahut da bunu uygulayan herhangi bir ülke var mı? Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Evet, teşekkür ederim. Şimdi, bu konudaki tartışmalar da tarihî aslında. İşte daha önce de değindiğim gibi, bu sosyal faydayla yaratıcı çabanın teşviki arasında bir denge kurularak optimal patent yaşı belirlenmeye çalışılıyor.

Şimdi, bu konuda yapılan çalışmalar geçmişte 14'le 17 yıl arasında olması şeklindeydi, Avrupa'da, Amerika'da yapılan çalışmalar sonucunda. İktisatçıların ortaya koyduğu bulgular optimal patent yaşını 14-17 gibi belirliyordu. Her ülkenin mevzuatında eskiden farklıydı tabii bunlar. Çünkü, başta da belirttim, fikrî mülkiyet düzenlemeleri ulusal düzenlemelerdi, ülkeden ülkeye farklılık arz eden. Ama, tabii şimdi Dünya Ticaret Örgütü disiplini içine alındı ve bütün bu Dünya Ticaret Örgütü'nün diğer taraf ülkelere kabul etmeye zorladığı sözleşmeler de yalnız Türkiye tarafından değil, demin söylediğim gibi, bütün ülkeler tarafından imzalanmak durumunda kaldı. Yani, imzalamayanlar da bunu imzalayacaklar önümüzdeki yıllarda, çünkü Trips bunu öngörüyor.

Şimdi dolayısıyla, dediğim gibi, bu konuda bağlayıcı bir şey geliyor, gerek patentler, gerek diğer fikrî mülkiyet hakları konusunda bağlayıcı düzenlemeler ve uzatılmış, koruma süreleri var. Nasıl hesap edilmesi gerektiği konusunda, dediğim gibi, bu zorunlu lisanslama patentlerle aşağı yukarı yaşıt. Yani, patent sahibine, buluşunu üretime geçirme zorunluluğunu bütün ülkelerin patent yasaları ta 16-17. yüzyıldan beri öngörüyor bunları. Ama, bu konuda tabii verilen süreler farklı. Ve dediğim gibi, hep bütün bunlar, bu süreler belirlenirken yapılmaya çalışılan şey optimal dengeyi bulmak, sosyal faydayla icadın, yeniliğin teşviki arasında bir denge kurmak.

Başka bir şey var mıydı sorduklarınız içinde, kaçırmış olabilirim?

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Şimdi o zor tabii. Yani bu, iktisadî açıdan dediğim gibi, optimal patent yaşı işte 14-17 olarak belirlenmiş. Ben bakıyorum çalışmalara, "Nordhause"un çalışmaları var. Bir başka iktisatçının yine çalışmaları var, aynı sonuçlar ortaya çıkıyor. Ama, şimdi bu süre uzatılmış durumda Trips'le beraber.

Oturum Başkanı - Başka soru var mı acaba? O zaman ben nihayet sorularımı sorabileceğim diyorum.

Bununla şöyle bir kısa sorum olacak, gerçi Murat Bey onun başlangıcını yaptı, siz de patenti işlediniz ama. Özellikle mikro işlemcilerde şöyle bir şey

ONGUN

gözümüze çarpıyor: Neredeyse bir kanun hâline geldi, altı ayda bir işlemcinin türü değişiyor ve 18 ayda bir de yeni bir kuşak işlemci geliyor. Yani, 486 vardı, 1,5 sene sonra Pentium çıktı, ondan 1,5 sene sonra Pentium-2, şimdi de Pentium-3 çıktı, 1,5 sene ortalama arayla, 18-16 ay arayla. Ve bir işlem çıktıktan sonra da dört ilâ altı ay arasında da onun bir üst kuşağı çıkıyor. Yani, Pentium 75 oldu, 100, şimdi işte Pentium 3 binlerde, hâlâ değişiyor ve teknoloji çok hızlı ilerliyor. Bunu gözönüne aldığımızda, zaten yatırım variti böyle bir sektöre çok büyük bir maliyet gerekiyor. Dünyada bir ya da iki tane, ki ismi geçen bir tane mikro işlemci üreten şirket var. 15 yıl gibi bir süreden ya da mikro işlemciler için 10 yıl gibi bir süreden bahsediyoruz. Zaten, o kişi kendisi piyasaya bir ürünü sürdüğünde altı aylık bir süre içinde monopol kârı elde ediyor, ikinci ay için de monopol kârından vazgeçmesinin nedeni yine kendisi, çünkü yeni bir işmeci daha sürmüş oluyor.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Niye bu kadar uzun süre veriliyor?

Oturum Başkanı - Bir, niye uzun süreler veriliyor; iki, iktisadî açıdan da bir şirketi böyle sık aralıklarla ilerleme ya da inovasyona iten güç nedir? Yani, zaten IPR'la kendisine sağlanan monopol hakkı var, hatta 10 sene boyunca yeni bir işlemci sürmüyebilir. Öyle bir hakkı da her ne kadar 10 sene dayamayacak olsa bile en azından bunu geciktirerek bir sene, 1,5 sene sonra yapabiliirdi böyle bir şeyi. Bir işletmeyi iktisadî açıdan böyle bir şey yapmaya iten şey ne olabilir? Bir de, tabii bunun rekabet yönü var.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Çok teşekkür ederim. Şimdi, bu kadar uzun süreler tanınmış olmasının nedenini ben de anlayamıyorum, yani onu bilmiyorum, herkes kendine sorsun, gerçekten bana da çok garip geliyor. Bu kadar uzun koruma süreleri mantıklı değil.

Şimdi, “İnovasyonu hızlandıran nedir, yeniliği hızlandıran nedir” diyorsunuz, yani iktisadî açıdan bunun nedenleri nelerdir? Her şeyden önce şu tabii: Müthiş bir piyasa doğdu dünyada, yani talep, tamamen talep artık uyarıyor inovasyonu. Yani, işte gelişmiş ülkelerde artık bilgisayar destekli tasarım ve bilgisayar destekli mühendisliğin tamamen yayılmasından sonra müthiş bir şey de oldu, yani talepte bir patlama oldu tabii. Tabii, başka şeyleri de buna katmak lâzım. Yani, finansal globalleşme, bunlar tabii çok önemli faktörler bu piyasanın genişlemesinde. Bunun gerisindeki ana faktörün talebin itişini olduğunu düşünüyorum. Bir de tabii, teknolojik gelişmeler öyle bir noktaya vardı ki, yani altı ayda yeni bir inovasyonu, önemli bir inovasyonu gerçekleştirmek mümkün, çünkü altyapı var, teknik bilgi var, yetişmiş insan gücü var ve bu işte büyük para

harcayabilecek kuruluşlar var ve bunlar da yeni ürünü çok rahatlıkla pazarlayabiliyorlar, yani öyle düşünüyorum.

Oturum Başkanı - O zaman şöyle bir sonuca varabiliriz hiç olmazsa: Sadece bildiğimiz anlamda rekabetten kaynaklanan bir inovasyon için itici güç yok, bunun haricinde IPR'la korunsa bile rekabet yerine talepten kaynaklanan faktörlerle inovasyon devam edebilir bazı sektörlerde.

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Edebilir. Şu ana kadar olan biraz Amerika'da o gibi geliyor bana.

Oturum Başkanı - İkinci olarak da, daha önce siz DTÖ çalışmalarıyla ilgili olarak buna değinmiştiniz. Özellikle az gelişmiş ülkelerin bu tür Trips ve benzeri anlaşmalara, özellikle de fikrî-sınaî mülkiyet haklarını uzun süreli korumasına karşı olduklarını, özellikle tarım alanında problem olabileceğini belirttiniz.

Şöyle bir şey: Gerçi az gelişmiş ülkelerin argümanları da sanırım bu yöndedir. Normal olarak, biraz önce dediğimiz gibi, teknolojik bir değer ortaya koyabilmek için, en azından fikrî mülkiyet hakkına konu olabilecek bir şeyi ortaya koyabilmek için öncelikle bir Ar-Ge'ye ihtiyacınız var, yetişmiş insan gücüne ihtiyacınız var ve tabî ki bunu pazarlayacak kitleye ihtiyacınız var.

Az gelişmiş ülkelere baktığımızda, son zamanlarda Kore'nin ve Tayvan'ın bu yönde bir ilerleme kaydettiklerini düşünüyoruz. Öncelikle eğitilmiş iş gücünü oluştururlar, sonra teknoloji farklarıyla bir kısmı yabancıların, markaların bir nevi taşeronu ya da fason üretimi yaparak bu işe başladılar. Tayvan'da da "Eizer" gibi sonuç itibarıyla markalar çıktı. Demek ki, bir yenden sonra taktik de buna yakın. Fakat, her halükârda şöyle düşünersek eğer, Türkiye'ye her ne kadar gelişmiş ülke desek bile bu yönden baktığımızda bir az gelişmiş ülkelerle bir nevi aynı kefeye koymak durumundayız. Bu süreç, yani dediğim Tayvan'daki bir istisna, çünkü diğer bir istisna, onlar taşeron olarak başladılar, kopyalayarak devam ettiler.

Şimdi kopyalamanın da önüne geçerse, bu hızlı gelişme ortamında az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkelerin arası çok daha fazla açılmayacak mı? Ya da sırf az gelişmiş ülke tanımındaki tarım sektöründen kaynaklanan gelirin yoğunluğu dikkate alınır ve çiftçilerin de sürekli olarak kendi tohumlarını kullanamayacakları, yeniden tohum satın alacakları gibi şeyler de ortaya çıkarsa, IPR'ın korunmasının uzun vadede gelişmiş ülkeler lehine sürekli olarak az

ONGUN

gelişmiş ülkelerle arasını açacak ve bunda tabii teknoloji sürekli diğer alanlarda yayılacak şekilde izlediğini söyleyebilir miyiz? Söyleyebilirsek de DTÖ bünyesinde 130 ülke var, çoğu az gelişmiş ülkeler. Böyle bir anlaşmayı kabul etmelerindeki sebep ne olabilirdi?

Prof. Dr. Tuba ONGUN - Evet, ben bu konudaki kişisel görüşümü söyleyeyim. Bu anlaşmanın uygulanmaya başlaması teknolojinin dünya çapında yayılması açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Yani, gelişmekte olan ülkelerde teknolojinin yayılma hızı yavaşlayacaktır; taklit, kopya, ters mühendislik gibi yöntemler önledikçe, dediğim gibi, teknoloji transfer etmek için daha büyük bedeller ödenmek zorunda kalacaktır. Ve bunun sonucu, teknolojinin yayılması dediğimiz sürecin yavaşlamasıdır. Dolayısıyla bunun, bu ülkelerin büyümesi üzerinde, gelişmesi üzerindeki etkileri de olumsuz olacaktır.

Şimdi, ben sunuşumda belirtmeye çalıştım tabii, buna karşı argümanlar da var. Bunların da tabii tamamen geçersiz de olacağını söylemek mümkün değil. Belli derecede bunlar da geçerli olacak. Yani, yabancı doğrudan yatırımlar artarsa gelişmekte olan ülkelere bu teknolojinin eski yollarla transferinin önlenmesinin yol açtığı zararları kısmen de olsa telâfi eder. Ama, dediğim gibi, bu fikrî mülkiyet haklarıyla yabancı doğrudan yatırımlar arasındaki ilişkiyi irdeleyen ampirik çalışmalar, ekonometrik çalışmalar, güçlü bulgular, güçlü korelasyon ilişkileri ortaya koyamıyor, zayıf ilişkiler var. Yalnız, yüksek bilgi temeline dayalı ileri teknoloji ürünü mallarda bu ilişki biraz daha güçlü, yabancı doğrudan yatırımlar ve ticaret üzerindeki etkiler biraz daha güçlü. Burada da işte firma içi ticaret önem kazandığı için böyle bir durum ortaya çıkıyor.

Her şeye rağmen ben, ağır basan etkinin olumsuz olacağını düşünüyorum gelişmekte olan ülkeler açısından. Yani şöyle: Genel bir bilanço alırsak, etki olumsuz olacak, daha büyük bedeller ödenmek zorunda kalacak. Yalnız yeni tohumların her yıl ithali için “agrobusiness” denen firmalara değil, yani çok harcı âlem şeyler için dahi ödenecek olan “royalty”ler önemli tutarlara varacak, çok ıvır zıvır buluşlar için dahi büyük şeyler ödenecek.

Şimdi, bu konuda nasıl peki bu kadar kendi aleyhlerine olan bir durumu kabul ettiler? Ben şunu söyleyebilirim: Ben genel olarak, GATT Uruguay Raundunun bütününe inceledim. GATT Uruguay Raundu içinde dünya mal ticaretiyle ilgili değişiklikler de var, eski GATT 1947’de imzalanan anlaşmada yapılan değişiklikler var. Bunun yanında bir de neler var? Yeni anlaşmalar girdi. Yani, Dünya Ticaret Örgütünü kuran anlaşmanın, Uruguay Raundu Nihai Senedinin, nihai belgesinin bünyesine yeni anlaşmalar girdi. Bunlardan bir tanesi

Trips, bir tanesi GATS, yani Hizmet Ticareti Genel Anlaşması, bir tanesi TRIMS, Ticaretle Bağlantılı Yatırım Önlemleri Anlaşması.

Şimdi, bütün bunların hepsini iyi kötü inceledim. Bütün bu anlaşmalar içinde gelişmekte olan ülkelerin Trips kadar aleyhine olan bir başka anlaşma bulamadım. Yani, bu çok açık bir biçimde bence gelişmiş ülkelerin teknoloji monopolünü güçlendirecek olan bir anlaşma. Bunun nedeni de, yazıda açıklamaya çalıştım, özellikle yeni sanayileşen ülkelerin keskinleşen rekabeti ve bunlar içinde bir kısmının artık teknoloji yoğun mallar ihracatçısı durumuna gelmeye başlamaları ve o işte Posner'in "taklit gecikmesi" dediğimiz sürenin giderek kısalması. Yani, yeni ürünün taklidi için gereken süre kıaldıkça tabii büyük Ar-Ge harcamalarına katlanan gelişmiş ülkelerdeki çok uluslu şirketler zor durumda kalıyorlar, zorlanıyorlar ve oradaki Ar-Ge harcamalarına olan eğilimi azaltıyor.

Meselâ, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması da başta gelişmekte olan ülkelerin birçok açılardan tepkileriyle karşılanmış olan bir anlaşma ama, ortaya çıkan metin çok dengeli bir metin. Yani, uzun geçiş dönemleri var, muafiyetler var, istisnalar var, "Müzakereler sektör bazında yapılacaktır, yardım sağlanacaktır gelişmekte olan ülkelere" diyor. Burada hemen hemen bir şey yok. Yani, hep al, hiçbir şey verme gibi bir şey. Gerçi burada da ben değinmedim, finansal yardımla ilgili bir madde var Trips Anlaşmasına, gelişmekte olan ülkelere. Malî yardımla ilgili bir madde var ama, bu yardımı hangi kuruluşun yapacağı dahi belirtilmemiş. O yüzden bu da çok havada kalan bir madde. Fikrî mülkiyet hakları ile ilgili bu yeni düzenlemelere uyumunu sağlamak için gelişmekte olan ülkelerin, "Kendilerine malî yardım yapılacaktır" şeklinde bir madde var. Fakat, dediğim gibi, hiçbir şekilde bu maddî yardımın kimin tarafından yapılacağı, bunun miktarının neye göre belirleneceği, bunlar yer almamış bulunmakta. Dolayısıyla, genel olarak bakıldığında ben böyle iyimser olmaya çalışıyorum ama, bu anlaşmanın gelişmekte olan ülkelerin işine yarayan hiçbir tarafı yok.

Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme süreçlerine baktığımızda, yani Uzak Doğu'nun yeni sanayileşen ülkelerinin yaptığından aslında Japonya'nın 50 yıldır daha uzun zamanda yaptığından hiç farklı olmadığı ortaya çıkıyor. Yani, Güney Kore'nin bütün yaptığı Japonya'nın yaptıklarını taklit etmek; yani, teknoloji taklidiyle başlıyor işe, ondan sonra yavaş yavaş teknoloji geliştirmeye, geçiyor ve kendi hem üretim yelpazesini değiştiriyor, hem ihracat yelpazesini büyük ölçüde değiştiriyor. Güney Kore'nin de yaptığı Japonya'nın yaptığından aynı; Tayvan'ın yaptığı da aynı.

Bu yol kapatılıyor. Tabii, burada yalnız şu tartışılıyorsa o konuda kesin bir yargıya varmak mümkün değil. Yani, artık Güney Kore gibi ülkeler çevreleşecek midir, yani küme mi düşecek, geldikleri yerlerden gerilere mi düşecek, yoksa her şeye rağmen yoluna devam mı edecek?

Bu konuda net bir şey söylemek zor. Fakat, şu önemli bir faktör: Bu ülkelerde eğitilmiş insan gücü, özellikle teknik insan gücü bayağı yeterli, yani böyle bir potansiyele sahip. Diğer gelişmekte olan ülkelere ayıran en önemli özelliklerden biri bu.

İkincisi, çok dinamik girişimci sektör var, bir sanayici sektör var. Devlet-sanayici işbirliği tabii, zaman zaman olumsuz sonuçlar vermiş olmakla beraber önemli bir artışı bu ülkelerin, yani gelişmesinde önemli bir artı, stratejik işbirliği var devletle sanayi arasında.

Ve şimdi bakıyoruz meselâ, Asya finansal krizinden en fazla bu ülkeler etkilendi. Şimdi 1999 yılında, yani geçtiğimiz yıl ortalama büyüme hızı yüzde 5,5. Biz krizden çıkamadık, biz onlardan sonra ve çok daha dolaylı bir biçimde etkilendik. Biz yüzde 6.4 küçüldük geçen yıl, onlar yüzde 5,5 büyüdü. Yani, bu krizi bu kadar hızlı atlattıkları da aslında bir şeyi gösteriyor, bu alandaki kapasitelerini ortaya koyuyor gibi geliyor bana. Yani, ben bunların tekrar çevre ekonomileri hâline geleceğine biraz kuşkuyla bakıyorum. Ama, diğer gelişmekte olan ülkeler için o kadar iyimser değil tabii durum.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyorum. Başka soru var mı? Gördüğüm kadarıyla başka soru da yok. Hepinize geldiğiniz için teşekkür ediyorum. Burada kapatıyorum. Özellikle de Sayın Ongun'a sunmuş olduğu bu özel konferans için teşekkür ediyorum; sağ olun.